

Materiały faktograficzne

Armin Mikos v. Rohrscheidt

Raport z analizy potencjału turystyczno-kulturowego powiatu ząbkowickiego

Abstrakt: Analiza potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionu oparta została na metodzie opracowanej w tym celu i opublikowanej pierwotnie w monografii A. Mikos v. Rohrscheidt "Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy", Wydanie 2, Poznań 2010. Uwzględnia ona potencjalne cele turystyki kulturowej w powiecie, pozostałą ofertę czasu wolnego oraz inne czynniki wpływające na turystykę kulturową, infrastrukturę turystyczną, w tym służącą spędzaniu czasu wolnego oraz komunikacyjną, noclegową i gastronomiczną. Waloryzację przeprowadzono w oparciu o metodę bonitacji punktowej z odpowiednio dobranymi kryteriami oceny, odpowiadającym skali popularności danej grupy atrakcji i typu wypraw kulturowych.

1. Dane dotyczące przebiegu badania

Obszar badania: powiat ząbkowicki

Lokalizacja: Województwo dolnośląskie

Zasięg: mikroregion

Metodologia: metoda oceny potencjału turystyczno- kulturowego mikroregionów zawarta w Mikos von Rohrscheidt A., 2010, Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy. (Wyd.2)Wyd. KulTour.pl, Poznań

Kwerenda źródełwa literatury i materiałów: maj-czerwiec 2015

Zapytania waloryzacyjne w obiektach i wizje lokalne: czerwiec 2015

Badania terenowe: 21-25 czerwiec 2014

Przeprowadzający badania terenowe: Armin Mikos v. Rohrscheidt

Konsultacje: Jerzy Organiściak (Ząbkowice), Jarosław Żurawski (Ziębice)

Data wypełnienia formularza: 28-29 czerwca 2015

2. Formularz waloryzacyjny

Kategoria I: Potencjalne cele turystyki kulturowej

I.A: Zabytki:

I.A. a) Obiekty sakralne:

Historyczna bazylika (za pierwsze dwie) (6):

Ziębice, bazylika Św. Jerzego Męczennika (6)

Bardo, bazylika Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny (6)

Historyczny zespół sakralny dużej wielkości, Z (pierwsze dwa) (6)

Henryków, zespół opactwa pocysterskiego z kościołem klasztornym i parkiem (6)

Mniejszy lub częściowo zachowany historyczny zespół sakralny (pierwsze dwa) (3)

Kamieniec Ząbkowicki, częściowo zachowany zespół dawnego opactwa cysterskiego z kościołem (3)

Bardo, zespół opactwa pocysterskiego , dziś klasztor oo. Redemptorystów(3)

- Ziębice, dawny zespół klasztorny krzyżowców z kościołem Św. Piotra i Pawła (0)*
Ząbkowice Śl., dawny zespół klasztorny dominikanów z kościołem Podwyższenia Krzyża Świętego (0)
 Sanktuarium historyczne o znaczeniu krajowym lub regionalnym (diecezjalnym) (jedno pierwsze) (6)
Bardo, sanktuarium Matki Boskiej Strażniczki Wiary Świętej w bazylice (dawny kościół cysterski) (6)
 Inne sanktuarium diecezjalne lub o znaczeniu regionalnym bez historycznego kultu (pierwsze dwa) (3)
Ziębice, sanktuarium Męki Pańskiej w bazylice Św. Jerzego Męczennika (3)
Bobolice, gm. Ząbkowice Śl., sanktuarium Matki Boskiej Bolesnej Bobolickiej(3)
 Inna świątynia innych wyznań i religii Z (2)
Ząbkowice Śl. kościół polskokatolicki Św. Mikołaja, ul. 1 maja (2)
Ząbkowice Śląskie, cerkiew prawosławna Św. Jerzego, ul. Kłodzka 6 (2)
 Inny obiekt sakralny o znacznych walorach architektonicznych (pierwsze trzy) (4)
Ząbkowice Śl., gotycki kościół farny Św. Anny (z krzywą wieżą) (4)
Ząbkowice Śląskie (Sadlno), kościół Św. Jadwigi Śląskiej(4)
Byczeń, kościół św. Marcina (4)

I.A. b) Zamki i pałace:

- Zamek lub pałac stylizowany D (za pierwsze dwa*) (2)
Kamieniec Ząbkowicki, tzw. zamek - Pałac Marianny Orańskiej z zespołem parkowym (2)
Stoszowice, pałac Strachwitzów XVI/XIX w. (założenie gotyckie, przebudowany w XIX w.) z założeniem parkowym (2)
Bobolice, pałac Strachwitzów pocz. XVII w./przebud. XIX w. z założeniem parkowym (0)
Pałac w Koźmicach, XVIII/XIX w. (0)
 Ruina historycznego zamku/grodu/pałacu D (za pierwsze trzy***) (2)
Ząbkowice Śl., pozostałości zamku książąt ziebickich (2)
Kluczowa, ruina pałacu XVIII/XIX w. (projektant przebudowy Karl Fryderyk Schinkel)(0)
Witostowice, gm. Ziębice, znaczne pozostałości zamku rycerskiego z fosą (0)
Bardo, relikty zamku kasztelańskiego (0)
Cieplowody, ruina renesansowego zamku (XVI w., przebudowany w XIX w. (0)
 Ruina historycznego zamku, pałacu, grodu niedostępna (za pierwsze trzy****) (1)
Cieplowody, ruina renesansowego zamku (XVI w., przebudowany w XIX w.(0)
Kluczowa, ruina pałacu XVIII/XIX w. (projektant przebudowy Karl Fryderyk Schinkel) (0)
Stolec, ruina pałacu Schlabrendorfów (XVIII/XIX w.(0)

I.A. c) Inne zabytkowe obiekty architektoniczne i techniczne:

- Średniowieczny cenny zespół urbanistyczny z rynkiem i ulicami, zachowany w znacznej części (za pierwsze trzy) (12)
Ziębice (12)
 Historyczny zespół urbanistyczny z rynkiem, zachowany we fragmentach (pierwsze dwa) (3)
Złoty Stok (3)
Ząbkowice Śląskie (3)
Srebrna Góra (0)
Bardo (0)
 Budynek o znacznych walorach architektonicznych ZD (pierwsze trzy**) (4)
Ząbkowice, Krzywa Wieża (najstarsza w Polsce) (4)
Kamieniec Ząbkowicki - Zamek projektu Karla F. Schinkla (4)
 Budynek o znacznych walorach architektonicznych Z (pierwsze trzy****) (3)
Ząbkowice Śląskie, Dwór Kauffunga (XVI w., przeb. XIX w.) (3)

- Ziębice, kamienica Rynek 42 (pocz. XVII w.)(0)
 Ząbkowice Śląskie, Dwór Opatów Henrykowskich (k. XVIII w.)(0)
 Ziębice, Dwór Opatów Henrykowskich, Rynek 31, 1702 (0)
 Złoty Stok, dawna mennica (0)
 Budynek – miejsce ważnych wydarzeń ZD (pierwsze dwa***)(4)
 Ząbkowice Śląskie, Rynek 2, dawny dom komendanta, miejsce ogłoszenia przez Fryderyka II tzw. wojny kartoflanej (maj 1778) (0)
 Historyczne fortyfikacje miejskie zachowane w znacznej części ZD (4)
 Ziębice, dłuższe odcinki średniowiecznego muru miejskiego wraz z Bramą Paczkowską (4)
 Znaczące fragmenty historycznych fortyfikacji miejskich (2)
 Ząbkowice Śląskie, dłuższe fragmenty muru miejskiego (2)
 Pojedyncze zabytki związane z dziejami innych grup etnicznych ZD (za pierwsze dwa*) (4)
 Kamieniec Ząbkowicki, zamek i park, d. rezydencja członków dynastii Hohenzollernów (4)
 Srebrna Góra, kluczowa twierdza górską, wzniesiona z inicjatywy Fryderyka II, miejsce skutecznej obrony w 1807, potem miejsce przymusowego pobytu m. in. znanego pisarza Fritza Reutera (4)
 Częściowo zniszczone lub niedostępne obiekty związane z innymi grupami etnicznymi (pierwsze 2) (1)
 Ziębice, budynek dawnej synagogi (1)
 Ząbkowice Śl., dawny pałac opatów henrykowskich, miejsce zamieszkania Bernarda Krause, (ur. w Ząbkowicach), wybitnego malarza śląskiego rokoka (1)
 Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu krajowym ZD (pierwsze dwa*) (7)
 Złoty Stok, Kopalnia Złota z ekspozycjami tematycznymi (7)
 Zabytek techniki/obiekt przemysłowy o znaczeniu regionalnym ZD (do trzech***) (3)
 Trasa dawnej Kolei Sowiogorskiej koło Srebrnej Góry z malowniczymi wiaduktami i odcinkami napędu zębatkowego (3)
 Zabudowania kopalni rud niklowych w Szklarach /Ząbkowic Śl. ze sztolnią transportową Robert (3)
 Młyn w Przylęku (pocysterski, XVIII w.?XX w.)(0)
 Makolno, d. młyny prochowe wytwórni prochu (1695)(0)
 Bardo - zabytkowy kamienny most na rzece Nysie (0)
 Ząbkowice Śląskie, Most św. Jana, XVI w./XIX w.(0)
 okolice Braszowic, Grochowa, Brzeźnicy - Ślady dawnego górnictwa magnezytu i rud niklowych w masywie Brzeźnicy, połowa XIX w./ XX w. (0)

I.A. d) Obiekty militarne:

Zespół forteczny o bardzo dużym znaczeniu militarnym, zachowany w znacznej części ZD (10)

Srebrna Góra, największa twierdza górską w Europie (10)

Pojedyncze obiekty forteczne częściowo dostępne, ruiny fortec (pierwsze dwie****) (1)

Masyw Brzeźnicy - Zespół fortów ziemnych z pocz. XIX w. w. (1)

Okolice Barda - Zespół fortów ziemnych z pocz. XIX w. (1)

Dodatkowe punkty za obiekty dziedzictwa kulturowego:

Obiekt będący na polskiej liście Pomników Historii ZD - (15)

Srebrna Góra - twierdza górską, wpis 2002 (15)

Dodatkowe punkty za wszystkie miejsca lub obiekty wpisanych powyżej klas:

Za stałych przewodników miejskich oprowadzających po obiektach lub przewodników obiektowych w j. polskim (za pierwsze pięć) (po 2 pkt.)

Ząbkowice Śląskie, miasto i zamek (2)

Ziębice, miasto i muzeum (2)

Złoty Stok, Kopalnia Złota (2)

Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników (w pierwszych 5 obiektach (1 pkt))

Ząbkowice Śląskie, j. niemiecki i angielski (1)

Za możliwość zamówienia przewodnika obiektowego** (pierwsze pięć) (1 pkt)

*Srebrna Góra, Twierdza (1)**Kamieniec Ząbkowicki, pałac i zespół pocysterski (1)**Ząbkowice Śląskie, ruiny zamku (1)*

Za minimum dwa języki obce w ofercie przewodników (w pierwszych pięciu) (po 1 pkt)

*Srebrna Góra – Twierdza (niemiecki, angielski, czeski) (1)**Złoty Stok, Kopalnia, (niemiecki, angielski, czeski) (1)**Ząbkowice Śląskie (angielski, niemiecki) (1)*

Mikroeventy dostępne na zamówienie grupowe podczas zwiedzania miejsca lub obiektu (za pierwsze 2) (po 1 pkt)

*Ząbkowice Śląskie, Trasa Potwora Frankensteina, spotkanie z monstrem (1)**Srebrna Góra – strzelanie z działa i muszkietu (1)*

Własny materiał informacyjny w obiekcie w językach obcych (przynajmniej dwóch) w pierwszych trzech obiektach (1 pkt)

*Złoty Stok, Kopalnia, języki niemiecki, angielski, czeski (1)**Srebrna Góra, Twierdza *języki niemiecki i angielski (1)**Ząbkowice Śląskie (niemiecki, angielski, czeski) (1)*

Za bardzo dobry (2) lub dobry (1) stan konserwacji i estetyki najważniejszych trzech obiektów (element uznaniowy) w sumie od 1 do 2 punktów dla całego regionu).

Srebrna Góra, zespół twierdzy, po częściowej rewitalizacji - stan dobry, Henryków, kościół i klasztor, stan bardzo dobry, Ziębice, bazylika NMP i Św. Jerzego - stan bardzo dobry, Kamieniec Ząbkowicki, zamek (stan dobry, prowadzone prace rewitalizacyjne) – (1)

I.B. Miejsca historyczne lub znaczące:**I.B. a) Budowle historyczne i monumenty:**

Monumenty (pomniki) o znaczeniu krajowym (do trzech) (6)

Ziębice, Góra Piaskowa - Orzeł Piastowski – największy pomnik ceramiczny w Europie, upamiętnia 1000-lecie Państwa Polskiego (6)

Pomniki lub obiekty małej architektury o znaczeniu lokalnym (do trzech****) (1)

Kamieniec Ząbkowicki, krzyż pokutny przy ul. Kolejowej (1)

Złoty Stok - Pomnik („śpiącego lwa”) upamiętniający niemieckich mieszkańców gminy, poległych w I wojnie światowej (1)

*Ząbkowice Śląskie - Pomnik Poległym Za Ojczyznę (0)**Bardo – Pomnik Jana Pawła II (jeden z pierwszych w Polsce) (0)*

Miejsca historyczne o znaczeniu krajowym (do trzech) (4)

Henryków i Brukalice, miejsca związane z zapisem pierwszego zdania w języku polskim (Księża Henrykowska) (4)

Miejsca historyczne o znaczeniu regionalnym (do trzech**) (2)

Braszowice, miejsce bitwy austriacko-pruskiej podczas wojny o Śląsk 1741 (2)

Miejsca związane z akcją utworów literackich o krajowym znaczeniu (za pierwsze trzy) (2)

Trylogia husycka Andrzeja Sapkowskiego: Ząbkowice, Ziębice, Stolec, Góra Bodak, Goleniowski Las, Ściborowa Polana, Bardo, Góra Grochowiec (2+2+2)

Miejsca związane z biografią osób o krajowym znaczeniu (do trzech) ZD (2)

Ziębice, klub „Sparta” - Marian Kasprzyk, mistrz olimpijski w boksie (Tokio 1964) (2)

Ziębice, klub „Sparta” - Tadeusz Walasek, dwukrotny medalista olimpijski i mistrz Europy w boksie, zawodnik „Sparty” (2)

Ziębice, Janusz Kamiński, ur. 1964 w Ziębicach, operator filmowy, dwukrotny laureat nagrody filmowej Oscar w kategorii „zdjęcia” (2)

Miejsca związane z biografią osób o regionalnym znaczeniu (pierwsze dwa) (1)

Ząbkowice Śląskie, miejsce urodzenia (1972 r.) Piotra Wereśniaka, reżysera i scenarzysty (1)

Ziębice, miejsce urodzenia Edyty Górniak (ur. 1972 r.), piosenkarki (1)

Kamieniec Ząbk. - miejsce urodzenia i zamieszkania Małgorzaty Kuś (Shata Qus), piosenkarki (0)

Miejsca związane z biografią osób innej narodowości, ważnych w skali krajowej dla tych narodowości (za pierwsze dwa) (2)

Kamieniec Ząbkowicki, rezydencja Marianny Orańskiej (Holandia, Niemcy) (2)

Ząbkowice Śl. Pałac Strachwitzów (ul. B. Prusa 4) - miejsce urodzenia poety romantycznego i twórcy ballad Maurycego von Strachwitz (1822 – 1846) (2)

Srebrna Góra – miejsce uwięzienia Fritza Reutera, pisarza i liberalnego myśliciela niemieckiego i miejsce częstego pobytu Fryderyka Wielkiego (0)

Kamieniec Ząbkowicki, klasztor cystersów, miejsce schronienia Fryderyka Wielkiego po potyczce pod Braszowicami (1741)(0)

Złoty Stok, Szklary k/Ząbkowic Śl., miejsce poszukiwań minerałów przez J. W. Goethego podczas podróży po Śląsku (1790) (0)

I.B. b) Cmentarze historyczne

Nekropolia zbiorowa znanych osobistości w skali regionu (do trzech) (2)

Henryków – kościół klasztorny, kaplica grobowa piastowskich książąt ziębickich (2)

Ząbkowice Śl.- kościół św. Anny, nagrobek księcia Karola I Podiebradowicza i Anny Żagańskiej (2)

Miejsce pochówku osobistości znanej w skali regionu lub znanych osób z innych grup etnicznych (do trzech) (1)

Kamieniec Ząbkowicki, mauzoleum Hohenzollernów (boczna gałąź dynastii cesarskiej) (1)

Stoszowice – miejsce pochówku Maurycego von Strachwitz, niemieckiego poety romantycznego (1)

Inny cmentarz zabytkowy z ciekawymi obiektami sztuki sepulkralnej*** (do dwóch) ZD (1)

Ziębice, dawny cmentarz żydowski (1)

Złoty Stok, cmentarz ewangelicki (1)

Ząbkowice Śl., starsza część cmentarza komunalnego (0)

I.B. c) Budowle współczesne o wysokiej wartości architektonicznej

Brak w regionie

I.C) Pojedyncze dzieła sztuki:

Pojedyncze obiekty sztuki o znaczeniu krajowym (do trzech) (5)

Bardo, dwa obrazy Michaela Willmanna (Pokłon trzech króli i Św. Jadwiga), w bazylice Nawiedzenia NMP (5)

Pojedyncze obiekty sztuki o znaczeniu regionalnym (do trzech*) (3)

Henryków, Obrazy stacji Drogi Krzyżowej Bernarda Krausego (3)

Ząbkowice Śl., trzy obrazy Bernarda Krausego (3)

Bobolice, sanktuarium MB Bolesnej, 3 obrazy Friedricha Scheflera (0)

I.D. Muzea i wystawy (w tym skanseny, galerie, muzea techniki)

Muzea o znaczeniu regionalnym (do trzech) (5)

Ziębice, Muzeum Sprzętu Gospodarstwa Domowego (5)

Muzea o znaczeniu lokalnym (do trzech***) (2)

Bardo, Muzeum Sztuki Sakralnej (2)

Lokalne izby pamięci, ogólnodostępne prywatne kolekcje pamiątek (do trzech****) (1)
Kamieniec Żąbkowicki – Kamieniecka Izba Pamiątek (1)
Żąbkowice Śląskie, Izba Pamiątek Regionalnych w dawnym dworze Kauffunga z Salą Grabarzy i tzw. Laboratorium Frankensteina (0)
Złoty Stok, Izba Górnictwa i historii Złotego Stoku przy Kopalni Złota (0)
Złoty Stok, Średniowieczny Park Techniki Rekonstrukcje maszyn i urządzeń (0),

Przy wszystkich uwzględnionych powyżej **muzeach i ekspozycjach, dodatkowe** punkty za:
 Przewodnicy obiektowi stali (2)

Ziębice, Muzeum Sprzętu Gospodarstwa Domowego (2)

Złoty Stok, Izba Górnictwa i historii Złotego Stoku (2)

Złoty Stok, Średniowieczny Park Techniki (2)

Przewodnicy obcojęzyczni obiektowi stali za każdy język do trzech (1)

Złoty Stok, Izba Górnictwa i Historii Złotego Stoku (ang., niem.) (1+1)

Przewodnicy obiektowi na wcześniejsze zamówienie** (1)

Żąbkowice Śl. Regionalna Izba Pamiątek (1)

Mikroeventy oferowane podczas zwiedzania grupowego muzeum (pierwsze 2) (po 2 pkt)

Złoty Stok, Park Techniki Średniowiecznej, Spotkanie z Katem (2)

Złoty Stok, Kopalnia Złota, Przejazd podziemnym tramwajem (2)

Złoty Stok, Średniowieczny Park Techniki, seria mikroeventów podczas zwiedzania (0)

Złoty Stok, Kopalnia Złota, spotkanie z Gnomem w Chodniku Śmierci, Spotkanie z Alchemikiem (0)

Mikroeventy na zamówienie grupowe podczas zwiedzania muzeum (pierwsze 2) (po 1 pkt)

Złoty Stok, Kopalnia Złota, podziemny spływ łodzią (1)

Złoty Stok, Kopalnia Złota, płukanie złota (1)

Złoty Stok, ekstremalne zwiedzanie kopalni (0)

Własny materiał informacyjny, wydany nie dawniej niż przed 5 laty (1)

Złoty Stok, Kopalnia Złota - liczne foldery informacyjne (1), Srebrna Góra, Twierdza, foldery informacyjne (1), Ziębice, Muzeum SDG (1)

Sklep muzealny otwarty w godzinach pracy muzeum (1)

Złoty Stok, sklep przy Kopalni Złota (1)

Przy muzeach **regionalnych i lokalnych** punkty dodatkowe za:

Stałe godziny otwarcia (1)

Ziębice, Muzeum SGD (1), Żąbkowice Regionalna Izba Pamiątek (1), Złoty Stok – Izba przy Kopalni Złota (1),

Każdą wystawę tematyczną stałą powyżej czterech (do dwóch w sumie) (1)

Ziębice (4 wystawy) (0)

Własny materiał informacyjny, opracowania mniejsze (broszury, foldery) (1)

Ziębice, Muzeum SGD, broszura i folder informacyjny (1)

Złoty Stok broszury i foldery (1)

I.E. Eventy kulturowe:

Regularne eventy kultury wysokiej o znaczeniu regionalnym (do dwóch) (4)

Bardo – część programu wrocławskiego festiwalu Vratislavia Cantans (wrzesień) (4)

Regularne eventy kultury masowej o znaczeniu regionalnym (do trzech) (4)

Srebrna Góra - Dni Twierdzy (czerwiec)(4)

Żąbkowice Śl - Dni i Noce Krzywej Wieży (lipiec) (4)

Żąbkowice Śl. - Weekend z Frankensteinem (lipiec) (4)

Regularne działanie na terenie regionu grup inscenizacji historycznej (pierwsze dwie) (5)

Srebrna Góra, grupa rekonstrukcyjna 33 pruskiego regimentu fortecznego (5)

Ziębice, Bractwo Rycerskie Księstwa Ziębickiego (5)

I.F. Funkcjonujące zakłady przemysłowe z ofertą turystyczną (do dwóch) (2)

Szklary k. Ząbkowic Śl., Podziemna trasa edukacyjna na terenie Kopalni niklu opalu i chryzoprazu (2)

I.G. Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza:

Park Krajobrazowy na terenie regionu (do trzech) (2)

Śnieżnicki Park Krajobrazowy (w gminie Złoty Stok) (2)

Park Krajobrazowy Gór Sowich (w gminie Stoszowice)(2)

Forteczny Park Kulturowy w Srebrnej Górze, z walorami krajobrazowymi Gór Sowich (2)

Park Kulturowy Wzgórze Zamkowe, Dolina Budzówki i Nysy Kłodzkiej w Kamieńcu Ząbkowickim (0)

Rezerwat przyrody na terenie regionu (poza parkami narodowymi i krajobrazowymi) – do trzech) (1)

Rezerwat Skalki Stoleckie Stolec, gm. Ząbkowice Śl. (do niedawna jedyny rezerwat owadów w Polsce, chroniący m.in. pszczołę obrostkę murówkę) (1)

Rezerwat Muszkowicki Las Bukowy, gm. Ciepłowody (1)

Rezerwat Cisowa Góra, gm. Bardo (1)

Ogród przy rezydencji, park kultywowany (pierwsze dwa obiekty) (2)

Kamieniec Ząbkowicki, kompozycja krajobrazowa z parkiem wokół rezydencji (zamek), wraz z zabytkami architektury przygotowywany do nadania statusu parku kulturowego (2)

Park miejski duży kultywowany (pow. od 4 ha) z obiektami sztuki (za pierwsze dwa) (2)

Ziębice, Park Miejski z obiektami sztuki (pomniki, fontanny, instalacje) i architektury (wodociągi) (2)

Park miejski duży, kultywowany, bez obiektów sztuki* (za pierwsze dwa) (1)

Ząbkowice Śląskie, Park miejski im Sybiraków (1)

Park miejski mniejszy (powierzchnia od 1-4 ha) z obiektami sztuki** (za pierwszy) (1)

Złoty Stok, park miejski (0)

I.H. Szlaki kulturowe:

Przebiegające przez region lub jego miejscowości materialne lub realne szlaki turystyczne o znaczeniu międzynarodowym (8)

Szlak Cysterski (Pętla południowa, śląska): Bardo, Henryków, Kamieniec Ząbkowicki) (8)

Przebiegające przez region materialne lub realne szlaki turystyczne o znaczeniu regionalnym (za pierwsze dwa) (3)

Szlak Marianny Orańskiej: Kamieniec, Złoty Stok (3)

Granica Św. Jana, (Wigancice, Osina Wielka, Tarczówek w gm. Ziębice) (3)

Materialne lub realne szlaki lub trasy w miejscowościach regionu (pierwsze trzy) (3)

Złoty Stok, Miejska Trasa Turystyczna (3)

Bardo, Miejska Trasa Turystyczna Kalwaria, Miejska TT Wzgórze Różańcowe (3)

Ząbkowice, Miejska Trasa Turystyczna z przewodnikiem i questem, koordynuje Miejska Informacja Turystyczna) (3)

Złoty Stok - Złota Ścieżka, górnicza trasa tematyczna (0)

Wirtualne trasy turystyczne w poszczególnych miejscowościach regionu (pierwsze trzy*) (1)

Ziębice (pięć tras) (0)

Wirtualne szlaki turystyczne, przebiegające przez teren regionu (za pierwsze trzy) (2)

Szlak Sakralnej Sztuki Barokowej im. Michaela Willmanna - Bardo, Bobolice, Ząbkowice Śl., Kamieniec Ząbkowicki, Byczeń (2)

Szlak Bursztynowy, Bardo (tylko w literaturze bez oznaczeń i ruchu turystycznego) (2)

Szlak Trylogii Husyckiej, opisany w literaturze i realizowany w formie wycieczek (2)

Podziemne trasy turystyczne stale dostępne na terenie regionu (7)

Złoty Stok, Podziemna trasa w Kopalni Złota (7)

Szklary k. Ząbkowic, Podziemna Trasa Edukacyjna w Kopalni Niklu (7)
 Oferta objazdu turystycznego w przewodniku na zamówienie (za pierwsze dwie trasy) (1)
Szlak Marianny Orańskiej (PTTK Ząbkowice Śląskie) (1)
Szlak Cysterski po Ziemi Ząbkowickiej (1)

Razem w kategorii I: 331

Kategoria II: Elementy obsługi turystycznej

II.A. Informacja turystyczna:

Informacja turystyczna na miejscu, regularnie czynna (2)
*Ząbkowice Śląskie, punkt Informacji Turystycznej pod Krzywą Wieżą,
 Złoty Stok, punkt IT na Rynku,
 Bardo Śląskie, punkt IT, plac Wolności 4,
 Srebrna Góra, Punkt IT, ulica Letnia 10,
 Kamieniec Ząbkowicki (Czerwony Kościółek) (2)*
 Informacja w językach obcych (za każdy język do trzech) (1)
Brak
 Przewodnicy miejsca lub terenowi na zamówienie (3)
Ząbkowice Śląskie (3)
 Przewodnicy miejsca lub terenowi, (za każdy język do czterech) (1)
Ząbkowice Śl. (niemiecki, angielski) (2)
 Aktualny własny materiał informacyjny wysokiej jakości na temat regionu lub jego miejscowości (ogólnie) (2)
Zbiór: QWsi, Ziemia Ząbkowicka (Lokalna Grupa Działania), Szlak Marianny Orańskiej, Bardo – citywalk, (2)
 Wersje obcojęzyczne materiału informacyjnego wysokiej jakości (każdy język do trzech) (1)
Wersja niemiecka QWsi: Lankkreis Ząbkowice fürs Wochenende, Wersja angielska: Bardo-citywalk, Szlak Marianny Oranskiej (1)
 Pozostały* aktualny materiał informacyjny: (1)
Ziemia Ząbkowicka – przewodnik, Seria questów turystycznych wsi (m.in. Skarby Księstwa Ziębickiego, Ogrody w Kamieńcu Ząbkowickim i inne) (1)
 Wersje obcojęzyczne pozostałego materiału informacyjnego* (od dwóch języków) (1)
Wersja czeska: Złoty Stok, Miejska Trasa Turystyczna, Ząbkowice, Miejska Trasa Turystyczna, Wersja angielska: Ząbkowice, Miejska Trasa Turystyczna (1)

II.B. Infrastruktura turystyczna:

Hotele 5,4,3,2,1-gwiazdkowe, hostele, schroniska, kwatery zorganizowane (pierwsze dwa obiekty każdej kategorii) (2)

Hotele:

Hotele 5*****

brak

Hotele 4 ****

brak

Hotele 3***

Hotel Srebrna Góra, Srebrna Góra (2)

Hotel Bardo , Bardo (2)

Hotele 2**

Hotel Koniuszy, Srebrna Góra (2)

Hotele 1*

brak

Hostele / Schroniska:*Pod Fortami, Srebrna Góra (2)**Srebrna Góra, Villa Hubertus (2)***Pensjonaty:***Pensjonat Sokółka, ul. Letnia 26, Srebrna Góra (z restauracją) (2)**Pensjonat Złoty Jar, ul. Złota 24, Złoty Stok (2)***Inne kwatery zorganizowane / wynajem pokoi***Dom rekolekcyjny Pallotynów, Ząbkowice Śl. (2)**Noclegi „Na Poddaszu”, Złoty Stok, ul. 3 Maja 10 (2)***Agroturystyka***Baldwinowice (gm. Ciepłowody), Rancho Lavender (2)**Laski k. Złotego Stoku, GA Trzy Koguty (2)**(w sumie 29 gospodarstw na 1 czerwca 2015 r).*

Oferta pakietowa hoteli z usługami turystycznymi (pierwsze 2 oferty w różnych klasach) (1)

*Hotel Srebrna Góra – pakiet „Złota Jesień w Górach Sowich”**(noclegi, wyżywienie, zwiedzanie twierdzy, aktywności rekreacyjne ze sprzętem) (1)*

Restauracje z autentyczną krajową kuchnią tradycyjną (za pierwszy obiekt) (2)

Karczma Misioni, Bardo (2)

Inne restauracje (za pierwszy obiekt) (1)

*Restauracja Dolnośląska, Ząbkowice Śl. Ul. 1 Maja (1)**Restauracja MOK, Ziębice, ul. Wojska Polskiego (0)*

Dodatkowe punkty za historyczne wnętrza restauracji (za pierwsze dwa obiekty) (1)

*Karczma Misioni, Bardo (1)**Karczma „W Starej Kuźni”, Złoty Stok (1)*

Dodatkowe punkty za restauracje otwarte po godzinie 22 (za pierwszą) (1)

Henryków, Restauracja Piastowska (do 23.00) (1)

Dodatkowe punkty za restauracje otwarte po godzinie 24 (za pierwszą) (1)

nie stwierdzono (0)

Bistra, bary (za pierwszy obiekt) (1)

Ząbkowice Śl., Bar Miejski, ul. Ziębicka 2 (1)

Możliwość wynajęcia na miejscu autokaru, minibusa, samochodu (pierwsze dwie oferty) (2)

*Ziębice, Gminne Centrum Edukacji i Sportu, Mundi - Krzelków, Columbus – Dobrzenice (2)***II.C. Infrastruktura komunikacyjna:**

Duży dworzec kolejowy na miejscu (za pierwszy) (3)

Kamieniec Ząbkowicki: Dworzec i węzeł PKP (3)

Dworzec autobusowy na miejscu (za pierwszy) (2)

Ząbkowice Śl. Dworzec Autobusowy (2)

Droga ekspresowa lub droga krajowa w odległości mniej niż 10 km (za pierwsze dwie) (2)

*Droga Krajowa Nr 8 (Kudowa Zdrój - Kłodzko) - Bardo - Ząbkowice Śl. - (Wrocław, Sieradz,**Warszawa - Suwałki – Budzisko) (2)*

Inne połączenie* bez utrudnień dla autokarów (za pierwsze dwa) (1)

*Droga wojewódzka 385: (Grodków) - Ziębice - Ząbkowice Śl. - Stoszowice - Srebrna Góra -**(Nowa Ruda, Granica z Czechami) (1)**Droga wojewódzka 395 (Wrocław - Strzelin) – Henryków - Ziębice - (Chałupki) (0)*

Obecność komunikacji miejskiej, gminnej, regionalnej (2)

Ząbkowice Śląskie (regionalne przewozy na podstawie umowy z samorządem) (2)

Całodobowa oferta taxi na miejscu (1)

Ząbkowice Śl., Ziębice, (1)

Oferta powozów, bryczek i inna retro na zamówienie (za pierwszą ofertę) (1)

Folwark Leszczynówka, Budzów Kolonia (1)

II.D. Promocja turystyczna:

Samodzielny udział regionu lub innych podmiotów (jak wyżej) w krajowych targach turystycznych* (za każde stoisko do trzech) (2)

Targi Glob w Katowicach (powiat) (2)

Tour Salon w Poznaniu (powiat) (2)

Targi turystyczne we Wrocławiu (2)

Targi turystyczne w Opolu (0)

Targi turystyczne we Wrocławiu i w Opolu (LGD Wsi) (0).

Regularne publikacje o charakterze promocyjnym (za pierwsze 2 w ostatnim roku) (1)

Folder „Ziemia ząbkowicka zaprasza” – corocznie (1)

Razem w kategorii II: 65

Kategoria III: Pozostała oferta czasu wolnego**III.A. Instytucje kultury tworzące ofertę czasu wolnego**

Brak punktowanych instytucji (0)

III.B. Atrakcje krajobrazowe:

Góry ze znakowanymi szlakami turystycznymi na terenie regionu (2)

Góry Bardzkie, Góry Złote, Góry Sowie (fragment południowy w gm. Stoszowice) (2)

Jeziora (zdatne do kąpieli, dostępne) ze szlakami pieszymi/rowerowymi (pierwszy akwen) (2)

Sztuczny zbiornik w Topoli, gm. Kamieniec (2)

Pomniki przyrody (za pierwsze dwa) (1)

Ziębice, zespół drzew pomnikowych w Parku Miejskim, w tym aleje drzew (1)

Błotnica, gm. Złoty Stok, Kamień Brygidy, pomnik przyrody nieożywionej (1)

Wieże i tarasy widokowe stale dostępne (za pierwsze dwie) (1)

Ząbkowice Śląskie - Krzywa Wieża z punktem widokowym (1)

Srebrna Góra - punkt widokowy na terenie Twierdzy (1)

Bardo - Punkt widokowy Obryw Skalny (0)

III.C. Oferta sportowa, edukacyjna i rekreacyjna:

Baseny otwarte ogólnodostępne – (za pierwszy obiekt przy braku basenu krytego) (1)

Ząbkowice Śląskie, Ziębice (1)

Plaże morskie ogólnodostępne, plaże jeziorne, rzeczne – (za pierwszy obiekt) (2)

Topola, Gm. Kamieniec Ząbkowicki (2)

Stała oferta kursów językowych ogólnodostępnych (za pierwszą ofertę) (2)

Studium Języków Obcych Direct Language School, ul. Ziębicka 60, Ząbkowice Śl. (2)

Stale centra sportowe z ofertą ogólnodostępną (za pierwszy obiekt) (2)

Ząbkowice Śl. - Ośrodek Sportu i Rekreacji (2)

Stadiony sportowe (za pierwszy obiekt) (1)

Ząbkowice Śląskie, Ziębice (1)

Szkoły i szkolenia sportowe ogólnodostępne (jeździeckie, lotnicze, inne) (pierwsze dwa) (1)

Ząbkowice Śl. Klub Jeździecki Galop (1)

Złoty Stok, Leśny Park Przygody Skalisko, szkolenie i trening w trekingu napowietrznym (1)

Razem w kategorii III: 18

Kategoria IV: Inne czynniki wspierające turystykę kulturową**IV. A. Instytucje w regionie mające znaczenie dla ruchu turystycznego**

Brak punktowanych instytucji

IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej w regionie:

Sanatoria i ogólnodostępne ośrodki rehabilitacji (punkty za pierwsze dwa obiekty) (2)
Bardo Śląskie, Dom Wczasów Dziecięcych (2)

IV.C. Oferta turystyki biznesowej w regionie:

Obecność krajowych central dużych firm w regionie (za pierwsze trzy) (2)
Ziębice, Urzędowski Sp. z o.o. (produkcja okien, drzwi, parapetów) (2)

IV.D. Oferta shoppingu w regionie:

brak

IV.E. Zagraniczne Partnerstwa Miast i Regionów:

Istnienie zagranicznych związków partnerskich regionu lub jego miejscowości (pierwsze cztery) (1)

Powiat Zabkowicki – Main-Tauber Kreis (Niemcy) (1)

Ziębice – Jaromer (Czechy) (1)

Ziębice – Brighton (USA) (1)

Ząbkowice Śl. – Cerveny Kostelec (Czechy) (1)

Ząbkowice śl. – Wiesloch (Niemcy) (0)

Razem w kategorii IV: 8

Razem całość: 422

W zamieszczonej poniżej tabeli zestawiono punktację, która w wyniku przeprowadzonej kwerendy i analizy potencjału turystyczno – kulturowego została ustalona dla badanego mikroregionu. Zsumowane punkty odnoszą się do każdej z czterech kategorii i wskazują na obecność oraz poziom zagospodarowania potencjalnych celów turystyki kulturowej, funkcjonowanie elementów obsługi turystycznej, organizację pozostałej oferty czasu wolnego oraz istnienie innych czynników wspierających turystykę kulturową w regionie. W układzie tabelarycznym uwzględniona została szczegółowa punktacja odnosząca się poszczególnych podkategorii.

Tabela 1. Punktacja ustalona w poszczególnych zakresach badania

Kategoria	Podkategoria	ustalone punkty	maksym. ilość punktów	uwagi
I. Potencjalne cele turystyki kulturowej	I.A Zabytki, w tym:	162	475	
	I.A. a. zabytki sakralne	52	122	
	I. A. b. zamki i pałace*	6	108	*unikat
	I.A. c. inne zabytki architektury i techniki	58	140	
	I.A. d. obiekty militarne*	12	18	*unikat
	I. A .e. dodatkowe punkty*	15 + 19	85	*oferta
	I.B. Miejsca historyczne/znaczące, w tym:	40	240	
	I.B. a. Budowle historyczne i monumenty	32	102	
	I.B. b. Cmentarze historyczne	8	56	
	I.B. c. Budowle współczesne	0	10	
	I.C. Dzieła sztuki (pojedyncze)	11	72	
	I.D. Muzea i Wystawy	8 + 24	115+90	
	I.E. Eventy kulturowe	25	150	

Kategoria	Podkategoria	ustalone punkty	maksym. ilość punktów	uwagi
	I.F. Zakłady przemysłowe z ofertą turystyczną	2	16	*stałą
	I.G. Kulturowo znacząca oferta przyrodnicza	14	53	
	I.H. Szlaki kulturowe	45	106	
	RAZEM za kategorię I	331	1245	
II. Elementy obsługi turystycznej	II.A. Informacja turystyczna	12	17	
	II.B. Infrastruktura turystyczna	34	51	
	II.C. Infrastruktura komunikacyjna	12	32	
	II.D. Promocja turystyczna	7	14	
	Razem za kategorię II	65	114	
III. Pozostała oferta czasu wolnego	III.A Instytucje kultury	0	12	
	III.B. Atrakcje krajobrazowe	8	14	
	III.C. Oferta sportowa edukacyjna, rekreac.	10	13	
	Razem za kategorię III.	18	37	
IV. Inne czynniki wspierające turystykę kulturową	IV.A. Instytucje w regionie	0	15	
	IV.B. Oferta turystyki zdrowotnej	2	16	
	IV.C. Oferta turystyki biznesowej	2	11	
	IV.D. Oferta shoppingu	0	11	
	IV.E. Zagraniczne partnerstwa	4	4	
	Razem za kategorię IV	8	57	
SUMA	WSZYSTKIE KATEGORIE	422	1453	

3. Interpretacja wyników analizy potencjału

Dokładne zapoznanie się z tabelą 1 umożliwia uchwycenie potencjalnych magnesów turystycznych mikroregionu. Pozwala jednocześnie na analizę silnych i słabych stron zarządzania turystyką w powiecie oraz dotychczasowej oferty turystycznej mikroregionu, ponieważ ukazuje jej faktyczne powiązanie z rzeczywistymi atrakcjami i poziom organizacji. Zestawione wyniki i stwierdzone relacje są przedmiotem szerszej interpretacji w niniejszym komentarzu analitycznym, gromadzącym wnioski ogólne i bardziej szczegółowe postulaty działań. Może on być wykorzystany zarówno jedno ze źródeł dla opracowywania strategii turystycznej regionu, jak i jako punkt wyjścia dla tworzenia oferty (w tym konkretnych produktów i usług turystycznych) dla różnych grup odbiorców, preferujących rozmaite walory antropogeniczne lub mieszane i uprawiających poszczególne formy turystyki kulturowej.

Wynik ustalony dla powiatu ząbkowickiego w zakresie potencjalnych celów turystyki kulturowej (obejmujący kategorię I formularza), pozwala na sklasyfikowanie go jako **mikroregionu o dużym potencjale turystyczno-kulturowym** (331 punkty w kategorii I – a zatem nawet mniej więcej w środku tego zakresu), a jednocześnie na zaliczenie go pod tym względem do czołówki mikroregionów Dolnego Śląska. Analizując poszczególne podzakresy można z kolei stwierdzić, że potencjał turystyczno- kulturowy powiatu w największym stopniu tworzy silna koncentracja trzech typów zasobów: 1) miejsc znaczących pod względem religijnym, w tym sanktuariów, 2) ośrodków miejskich o dawnej metryce z czytelnym średniowiecznym układem urbanistycznym, o dobrym stanie zachowania

licznych budowli, 3) zabytków architektury i techniki, w tym dwóch zagospodarowanych i udostępnionych do zwiedzania tras podziemnych o industrialnej genezie. Ponadto atutem powiatu jest istniejąca już grupa tematycznych systemów eksploatacji turystycznej (szlaków i tras miejskich), jednak o różnym poziomie organizacji. Walory te zostaną bliżej scharakteryzowane w punkcie 4, analizującym mikroregion jako destynację turystyki kulturowej. Pojedynczy obiekt formalnie uznanego dziedzictwa kulturowego (Pomnik Historii – Twierdza Srebrnogórska) jest dobrze zagospodarowany i otoczony względnie dobrą bazą turystyczną. Zauważalne jest także zróżnicowanie oferty funkcjonujących kolekcji i ekspozycji. Jednak jej siłę oddziaływania (i przyciągania turystów) ogranicza niski status podmiotów prowadzących kolekcje: w powiecie funkcjonuje tylko jedno muzeum w rozumieniu ustawowym, pozostałe obiekty to kolekcje prywatne lub izby pamięci.

Potencjał mikroregionu tylko w niewielkim stopniu współtworzą natomiast nieliczne i w co najwyżej regionalne w swym zasięgu eventy kulturowe, w dodatku nie wykorzystujące najważniejszych mocno zaznaczonych w materialnym dziedzictwie wątków historycznych (jak piastowski, literacki, cysterski) i industrialnych (wydobycie cennych surowców). Przykładowo brak kilkudniowego eventu literackiego powiązanego już to z Księżą Henrykowską, już to z popularną trylogią husycką Andrzeja Sapkowskiego, której akcja toczy się w znacznej mierze w miejscowościach dawnego księstwa ziębickiego.

Poza obszarami miast w mikroregionie są położone liczne rezydencje historycznych rodów śląskich, z których część była potem siedzibami wybitnych przedstawicieli niemieckiej arystokracji. Niestety, jako grupa nie mogą one być zaliczone do atrakcji turystyki kulturowej. Większość z nich znajduje się w stanie krytycznym lub już od dłuższego czasu są ruinami, inne są nieużytkowane pomimo ich najwyższej klasy architektonicznej. Przykładem zupełnej degradacji cennych obiektów może być zamek rycerski w Witostowicach (gm. Ziębice) czy pałac w Stolcu (gm. Ząbkowice), a dowodem braku pomysłu na zagospodarowanie tych lepiej zachowanych stojący od wielu lat pusty z zaślepienymi oknami pałac w Kluczowej (gm. Ząbkowice), przebudowywany z udziałem samego Karola Fryderyka Schinkla. Los tych i bardzo licznych innych zabytkowych rezydencji od roku 1945 aż po dzień dzisiejszy jest skutkiem ignorancji albo przynajmniej bezradności kolejnych właścicieli i zarządzających, a ich dzisiejszy widok mógłby być ilustracją do aktu oskarżenia pod adresem wielu z nich.

Turystyce sprzyja położenie geograficzne powiatu, w tym zróżnicowany, a zatem atrakcyjny dla odwiedzających krajobraz na styku Przedgórze Sudeckiego (gdzie leżą dwa największe miasta: Ząbkowice i Ziębice oraz Henryków i Kamieniec) oraz pasm Sudetów właściwych (Góry Złote, Bardzkie i Sowie), gdzie zlokalizowane są między innymi Bardo, Złoty Stok i Srebrna Góra. Takie ukształtowanie terenu umożliwia uprawianie turystyki rekreacyjnej i aktywnej, którą można powiązać ze zwiedzaniem atrakcji antropogenicznych. Atrakcje krajobrazowe i przyrodnicze także występują w koncentracji większej niż przeciętna krajowa: na terenie powiatu zlokalizowane są znaczne fragmenty dwóch parków krajobrazowych (Gór Sowich i Śnieżnicki), dwa parki kulturowe i kilka rezerwatów, w tym jeden unikatowy, faunistyczny (Skałki Stoleckie). Dobrze promowane, walory te są w stanie przyciągnąć zwolenników turystyki kulturowo-przyrodniczej, dla których szczególnie obszary chronione o statusie parków kulturowych w Kamieńcu i Srebrnej Górze stanowią znakomite przykłady zróżnicowanych przyczyn i procesów tworzenia krajobrazu kulturowego.

Położenie komunikacyjne powiatu jest względnie dobre. Daleko stąd wprawdzie do międzynarodowych portów lotniczych (odległość z Wrocławia do ważniejszych miejscowości powiatu wynosi przeciętnie 65-75 kilometrów), co utrudnia ewentualne tworzenie oferty krótkich pobytów turystycznych dla turystów spoza kraju. Jednak dzięki linii kolejowej Wrocław-Kłodzko niektóre gminy powiatu (Ziębice, Bardo, Kamieniec Ząbkowicki) posiadają częste (kilkukrotnie w dzień) i szybkie (około godziny jazdy) połączenie kolejowe ze stolicą regionu dolnośląskiego. Istnieje także kolejowe połączenie z Legnicą (Kamieniec,

Bardo, Ząbkowice Śl.), jednak w tej relacji pociągi kursują znacznie rzadziej i podróż trwa dłużej. Z kolei droga krajowa nr 8 przebiega z Wrocławia przez Ząbkowice i Bardo do Kłodzka i dalej do granicy z Czechami, dając zmotoryzowanym turystom możliwość wygodnego i względnie szybkiego dojazdu ze stolicy Dolnego Śląska do tych miejscowości lub okazję do przystanku w drodze na południe Europy. Z powyższego wynika, że niektóre ważne miejsca w powiecie mają dogodne połączenia samochodowe (Ząbkowice, Bardo), a inne - kolejowe (Ziębice, Bardo, Kamieniec Ząbkowicki, Henryków). To jednak nie przekłada się na dobrą ocenę oferty komunikacyjnej dla turystów wewnątrz powiatu. Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy jest fakt, że wewnętrzne połączenia autobusowe funkcjonują bardzo rzadko (o wiele częstsze są np. kursy z Ząbkowic do Dzierżoniowa i Bielawy niż do miast powiatu), a niemal w ogóle zanikają w weekendy, kiedy ruch turystyczny jest największy. Przykładem niedociągnięć komunikacyjnych, utrudniających przemieszczanie się niezmotoryzowanych turystów są połączenia pomiędzy obydwooma największymi miejscowościami powiatu: Ząbkowicami i Ziębicami, a także między Ząbkowicami i Złotym Stokiem. Wykonywane są one przez minibusy. O ile w dni robocze kursów w obie strony jest około dziesięciu (przez różne miejscowości), to w soboty i niedziele nie ma ani jednego. Dodatkowo niektóre miejscowości z ważnymi walorami turystycznymi (Złoty Stok i Srebrna Góra) nie posiadają ani połączeń kolejowych, ani częstych kursów autobusowej komunikacji publicznej, co w praktyce niemal uniemożliwia dotarcie do nich turystów indywidualnych, jeśli nie posiadają oni własnego środka lokomocji. Dobrze rozwinięta sieć dróg wojewódzkich i lokalnych daje natomiast zmotoryzowanym turystom łatwy dostęp do wszystkich miejscowości posiadających atrakcje.

Względnie gęsta jest sieć tras rowerowych, co sprzyja powiązaniu turystyki kulturowej z aktywnością fizyczną. Przez powiat przebiegają trasy systemu Eurovelo (Trasa 9, z Gdańska nad Adriatyk, określana w Polsce potocznie jako Szlak Bursztynowy) oraz rowerowa trasa Europejskiego Szlaku Cysterskiego (ER 8), i Euroregionu Glacensis w Polsce; liczna jest też grupa znakowanych lokalnych ścieżek rowerowych, wśród których jedna jest tematyzowana, to trasa „Między złotem a srebrem” wiodąca ze Srebrnej Góry do Złotego Stoku. Istnieją też rowerowe pętle wokół głównych miast regionu: Ząbkowic i Ziębic, nie mające jednak bezpośrednich powiązań z atrakcjami antropogenicznymi. Obok złej często jakości oznaczonych tras w terenie poza drogami publicznymi ich poważnym mankamentem (dotyczącym zresztą niemal wszystkich tego typu tras w Polsce) jest brak synchronizacji między fizycznym oznaczeniem terenu a podaniem aktualnych informacji dotyczących zwiedzania i usług bytowych oraz zapewnieniem bezpieczeństwa dla pozostawianych rowerów w bezpośrednim sąsiedztwie zwiedzanych obiektów.

W **sektorze noclegowym** badanie wykazało kilka znaczących mankamentów. Baza hotelowa powiatu jest słabo rozwinięta (tylko trzy hotele kategoryzowane) i nierównomiernie zlokalizowana: po jednym hotelu kategorii 2** i 3*** znajduje się w Srebrnej Górze, a jeden hotel kategorii 3*** - w Bardzie. W obu największych miejscowościach powiatu brak w ogóle kategoryzowanych hoteli. Nie ma też na całym analizowanym obszarze zarówno zakładów noclegowych najwyższych klas (hotelu cztero- i pięciogwiazdkowych oraz pensjonatów porównywalnych z ich standardami i poziomem usług), jak i kategoryzowanych hoteli ekonomicznych (1*). Ten pierwszy brak nie jest najbardziej dolegliwy. Wprawdzie eliminuje on szanse na przedłużenie pobytu turystów o wysokich wymaganiach, jednak – ponieważ ich odsetek w naszym kraju poza wielkimi miastami nie jest wysoki, a aktualna oferta powiatu jest dla nich interesująca w ograniczonym zakresie - usunięcie tego problemu nie musi być priorytetem. Brak hoteli ekonomicznych po części uzupełniają natomiast nie skategoryzowane zakłady noclegowe o klasie w nimi porównywalnej (m.in. w Ząbkowicach, Złotym Stoku i Ziębicach), w wielu przypadkach używające nazwy „hotel”. Znacznie lepiej przedstawia się oferta schronisk i domów wycieczkowych, rozmieszczonych równomiernie na

terenie powiatu, a także w zakresie agroturystyki (niemal 30 gospodarstw, w tym niektóre z rozwiniętą ofertą rekreacyjną).

Baza gastronomiczna mikroregionu funkcjonuje na względnie dobrym poziomie: restauracji jest dużo i znajdują się w każdej turystycznie istotnej miejscowości mikroregionu. Przy śladowej obecności elementów kuchni staropolskiej (tradycyjnej) w kilku restauracjach stwierdzono jednocześnie brak rozwiniętej oferty regionalnej, co ze względów historycznych jest problemem dotyczącym całego Dolnego Śląska. Nie ma także restauracji z ofertą kulturową, choćby na wcześniejsze zamówienie grupowe. Zakłady gastronomiczne są także z paroma zaledwie wyjątkami czynne do godziny 22.00, co ogranicza ich atrakcyjność dla turystów indywidualnych w wysokim sezonie turystycznym.

Także organizacja obsługi turystów kulturowych w powiecie ząbkowickim pozostawia sporo do życzenia.

Szlaki tematyczne w powiecie (czyli linearne systemy eksploatacji turystycznej) zostały szerzej opisane w punkcie 4 niniejszego raportu. W tym miejscu należy wspomnieć, że z punktu widzenia poziomu organizacji wszystkie je można ocenić jako realne, przy tym od bliskich poziomowi wirtualnemu (jak zaledwie tematyzowana i oznaczona w terenie Granica Św. Jana, bez śladów koordynacji) poprzez Szlak Cysterski (tematyzowany, oznaczony, jednak w minimalnym stopniu koordynowany i z różnymi standardami dostępności) po Szlak Marianny Orańskiej (dobrze tematyzowany, ze znakomitym oznaczeniem i opisem miejsc i aktywnie promowany, jednak z niepełną koordynacją i krótką listą usług (na której jednak są organizowane nieregularnie wycieczki).

Liczne w mikroregionie miejskie trasy tematyczne posiadają zróżnicowany poziom organizacji. I tak miejskie trasy w Ząbkowicach, pozostające pod opieką Centrum Informacji Turystycznej, spełniają wszystkie kryteria materialności: tematyzacji, oznaczenia, dostępności i koordynacji, choć poza oprowadzaniem nie proponuje się tam innych usług. Trasy w Złotym Stoku i Bardzie należy sklasyfikować jako realne (dobre uzasadnienie tematyczne, pełny opis i oznaczenie, natomiast brak śladów koordynacji i powiązanych usług turystycznych), natomiast wszystkie pięć tras ziębickich (o bardzo dobrej tematyzacji, lecz przy pełnym braku oznaczenia i koordynacji oraz tylko częściowej dostępności obiektów) należy uznać za wirtualne.

O ile wystawy typu muzealnego, twierdza srebrnogórska i obie trasy podziemne są otwarte codziennie w oznaczonych godzinach i można je zwiedzać z przewodnikiem, to już obiekty sakralne (poza bazyliką w Bardzie) mogą być zwiedzane po znacznie wcześniejszym zgłoszeniu (Henryków, Kamieniec, Bobolice) lub stosując politykę tzw. „otwarcia z krata” (Ziębice, Ząbkowice), co drastycznie obniża ich atrakcyjność dla turystów.

Przewodnicy turystyczni generalnie dobrze funkcjonują tylko w Ząbkowicach, gdzie ich usługi można zamówić w oddziale PTTK. Jednak są to przewodnicy sudeccy (których szkolenie koncentruje się na aspektach przyrodniczych) lub terenowi dla całego Dolnego Śląska, nie były natomiast prowadzone szkolenia przewodników miejskich lub dla mniejszych, silniej zurbanizowanych obszarów z licznymi walorami antropogenicznymi obejmujące zarówno bardzo szeroki zakres wiedzy na temat poszczególnych miejscowości i obiektów, jak i nauczanie i ćwiczenie specyficznych dla miast i różnych typów obiektów, w tym nowoczesnych form interpretacji dziedzictwa kulturowego.

Punkty informacji turystycznej znajdują się we wszystkich miastach powiatu poza Ziębicami (!) oraz w Srebrnej Górze i Kamieńcu Ząbkowickim. Jednak ich obsługa nie zawsze zna choćby jeden język obcy, a w weekendy faktycznie działa tylko jeden punkt: w Bardzie, co wykazały wielokrotnie podejmowane próby telefonicznych zapytań.

Poza jedną ofertą typu hotelowego w Srebrnej Górze, obejmującą zwiedzanie miejscowych atrakcji i bardzo zróżnicowanym oraz elastycznym pakietem Kopalni Złota w Złotym Stoku, w mikroregionie brak turystycznych pakietów tematycznych,

w tym zwłaszcza obejmujących zwiedzanie miast oraz szlaków turystycznych. Nie istnieje także stała oferta objazdów turystycznych na zamówienie.

Promocja turystyki funkcjonuje na względnie dobrym poziomie: powiat uczestniczy w licznych targach turystycznych, prezentując zbiorczo ofertę poszczególnych gmin i obiektów. Wydawane są też aktualne publikacje turystyczne i informatory miejscowości oraz obiektów, w tym także w podstawowym (angielski) oraz przydatnych na tym terenie językach obcych (niemiecki, czeski). Kluczowym elementem dzisiejszej promocji turystycznej jest obecność informacji i jej zachęcająca forma w zasobach Internetu. Portale internetowe powiatu i wszystkich gmin zawierają wprawdzie informacje skierowane do turystów, są one jednak bardzo zróżnicowane pod względem zgromadzonych informacji i formy przedstawienia. Przykładowo oficjalny portal powiatu w zakładce „informatory dla turystów” prezentuje schematyczne informacje o atrakcjach, bez zdjęć, tylko przy kilku z nich podając dane o dostępności obiektów, a zamiast tego zamieszcza częściowo nieaktualne numery telefoniczne ich zarządców. Z kolei zakładki „turystyczne” portali gmin często są przeładowane zdjęciami i chaotycznie prowadzone, nie zawierając jednocześnie podstawowych informacji. Przykładem jest oficjalny portal Złotego Stoku, podający pod linkiem „atrakcje turystyczne” tylko nazwy obiektów i nie przyporządkowane im fotografie, a w zakładce „zabytki” (zresztą w innym segmencie portalu) lakoniczny opis bez ilustracji i jakichkolwiek informacji przydatnych turyście. Sytuację poprawiają własne strony internetowe obiektów (jak twierdzy Srebrna Góra, sanktuarium w Bardzie czy klasztoru w Henrykowie), zestawiające przydatne informacje z ilustracjami, opisem historycznym i turystycznym, prezentacją oferty dla zwiedzających oraz kontaktem do zarządcy.

4. Powiat ząbkowicki jako destynacja turystyki kulturowej

Jak wynika z przeprowadzonej analizy potencjału turystyczno-kulturowego mikroregionu, jego walory mogą stanowić podstawę dla licznych form turystyki kulturowej. Większa koncentracja niektórych typów zasobów i funkcjonowanie szeregu obiektów, jak również systemów eksploatacji w formie szlaków i tras turystycznych wskazują na szczególnie duże znaczenie **turystyki religijnej**, **turystyki tematycznej** po szlakach, **turystyki miejskiej** i **turystyki industrialnej**. Zauważalne i warte wykorzystania w strategii turystycznej i spójnej ofercie powiatu są jednak również rozproszone lub pojedyncze walory odpowiadające zainteresowaniom uczestników **turystyki muzealnej**, **turystyki kulturowo-przyrodniczej** kulturowej **turystyki militarnej**, **turystyki dziedzictwa kulturowego**, **turystyki literackiej** oraz **turystyki etnicznej**. Poniżej przedstawiono bardziej szczegółowo odnoszące się do nich grupy walorów opis aktualnych oraz możliwych sposobów ich wykorzystania

Potencjał **turystyki religijnej** w mikroregionie nie ogranicza się tylko do turystyki pielgrzymkowej, stanowiącej jej specyficzną formę, szczególnie popularną w Polsce. Głównym miejscem pielgrzymkowym w powiecie jest wyraźnie rozpoznawalne sanktuarium w Bardzie z jego mocno rozwiniętym historycznym kultem ogniskującym się wokół uznawanej za cudowną figurki Matki Bożej (do dziś odwiedzanej przez liczne pielgrzymki), z systemem kaplic kalwaryjskich i różańcowych, krzyżem na Górze Kalwaria (582 m. n.p.m.) i XIX-wieczną Drogą Krzyżową oraz ruchomą szopką, będącą atrakcją dla grup rodzinnych. Bazylika w Bardzie posiada jednak także monumentalny ołtarz z obrazem Michaela Willmanna i cenne zabytkowe organy wykorzystywane (wprawdzie sporadycznie) do koncertów, a w klasztorze zorganizowano kolekcję sztuki sakralnej, które to walory są w stanie przyciągnąć turystów zainteresowanych religią z perspektywy poznawczej (czyli turystów religijnych nie będących pielgrzymami ani nawet ludźmi religijnymi).

Na ziemi ząbkowicko-ziębickiej funkcjonują jeszcze dwa inne sanktuaria: drugie maryjne w Bobolicach (z figurką w typie piety) i sanktuarium w Ziębicach, związane z tematyką Męki Pańskiej w oparciu o historyczne freski i obecność zabytkowego krucyfiks. Te dwa ośrodki posiadają zdecydowanie lokalne oddziaływanie jako miejsca święte i są pomimo ich wpisania na listy oficjalnych diecezjalnych centrów kultu szerzej nieznane. Jednak znaczenie sanktuarium ziębickiego z punktu widzenia turystyki zwiększają dodatkowo bardzo wysokie walory architektoniczne unikatowej (dwu-i trójnawowej) monumentalnej świątyni gotyckiej, wspomniane bardzo stare freski, oraz historyczne wyposażenie (średniowieczne sakramentarium i krucyfiks), mogące przyciągać turystów zainteresowanych architekturą i sztuką sakralną, a ponadto jest on świątynią dużej miejskiej parafii z licznym personelem, co umożliwia jego regularne udostępnienie dla zwiedzających. Z kolei barokowy kościół w Bobolicach reprezentuje znacznie bardziej na tym terenie rozpowszechniony (a przez to mniej atrakcyjny) typ budownictwa sakralnego i służy jako filia parafii w Zwróconej, co aktualnie znacznie ogranicza jego dostępność i możliwość rozwinięcia oferty dla turystów nie będących pielgrzymami. Magnesem dla turystów religijnych (i nie tylko dla nich) może być natomiast zespół sakralny w Henrykowie - dawne opactwo cysterskie. Przyciągnie ich tu nie tylko cenne wyposażenie wnętrza kościoła, na czele z serią obrazów Drogi Krzyżowej autorstwa Bernarda Krausego oraz wysokiej klasy architektura zespołu i park opactwa, ale także – o ile zostanie lepiej wyeksponowany i wsparty możliwością obejrzenia choćby reprintu - wątek spisanej tu Księgi Henrykowskiej, pomnika języka polskiego. Dużą wartość architektoniczną i historyczną ma także kościół Wniebowzięcia NMP i Św. Jakuba w Kamieńcu Ząbkowickim (znajdujący się na Szlaku Cysterskim) wraz z relikwiami dawnego opactwa oraz – będący już poza tym szlakiem - kościół farny Św. Anny w Ząbkowicach Śląskich, może przede wszystkim ze względu na swoją unikatową dawną dzwonnice, mianowicie ząbkowicką Krzywą Wieżę z punktem widokowym. By przyciągnąć do wspomnianych obiektów większą liczbę turystów, należy (poza bazyliką w Bardzie, dostępną już dziś codziennie i bez ograniczeń) wspomóc ich administratorów we wprowadzeniu jednolitych, a sprawdzonych w turystyce regulacji i sposobów udostępniania świątyń dla zwiedzających, w tym także dla indywidualnych turystów oraz opracować i rozpowszechnić ofertę ich zwiedzania w formie skoordynowanej trasy tematycznej.

Podstawą dla uprawiania **turystyki tematycznej** są istniejące już linearne systemy eksploatacji turystycznej, przebiegające przez powiat. Na ich czele należy wymienić należący do Szlaków Kulturowych Rady Europy Szlak Cysterski (pętla śląska, tzw. szlak południowo-zachodni), do którego w powiecie należą aż trzy dawne zespoły klasztorne: w Henrykowie (gm. Ziębice), Kamieńcu i Bardzie, i którego trasę można jeszcze uzupełnić przez budowle rezydencjonalne w Ząbkowicach i Ziębicach oraz wybrane spośród posiadających cenniejsze wyposażenie parafialnych i filialnych kościołów pocysterskich. Ranga tego systemu i jego walorów jest niekwestionowana, posiada on też niektóre elementy organizacji materialnej (bardzo dobre podstawy naukowej tematyki, oznaczenia fizyczne obiektów, wyznaczoną trasę rowerową), co lokuje go w grupie szlaków realnych. Jednak jest on zarządzany w minimalnym zakresie i przy braku określonego modelu koordynacji (tylko informacja o obiektach, bez jakichkolwiek usług w skali szlaku), a dostępność jego obiektów do zwiedzania jest bardzo różna: od pełnej (Bardo) poprzez uciążliwe wymagania uprzedniego zgłoszenia (Henryków), aż po zamknięte „na głucho” drzwi bez jakiegokolwiek wskazówki w kwestii otwarcia (Kamieniec Ząbkowicki). Ponadregionalny zasięg ma także Szlak Sakralnej Sztuki Barokowej im. M. Willmanna (w powiecie: Bardo, Ząbkowice Śląskie, Bobolice, Kamieniec Ząbkowicki i Byczeń), posiadający bardzo dobrą podstawę tematyczną i eksploatujący wybitne dzieła śląskich malarzy religijnych, jednak - mimo widocznych wysiłków organizatorów - nie gwarantujący dostępności wszystkich obiektów

i nie posiadający trasy wyznaczonej fizycznie. Z kolei transgraniczny Szlak Marianny Orańskiej (w powiecie obejmujący Ząbkowice, monumentalną rezydencję w Kamieńcu Ząbkowickim oraz Złoty Stok), eksploatuje wątki biograficzne związane z osobą i kolejami losu tej wyemancypowanej arystokratki, która przez swoje inicjatywy mocno przyczyniła się do gospodarczego postępu w regionie i do zachowania jego materialnego dziedzictwa, jak również do wzbogacenia krajobrazu kulturowego. Przez to (ale i za sprawą licznych współczesnych wielbicieli jej postaci) szlak ma szansę stać się magnesem przyciągającym osoby zainteresowane losem znanych i nietuzinkowych kobiet. System jest dobrze opisany i oznaczony, jego trasą prowadzone są także grupowe wycieczki. Szlak Granicy Świętego Jana łączy średniowieczne słupy wyznaczające historyczną granicę księstwa ziebickiego i biskupiego księstwa nyskiego. Generalnie przebiega zatem poza nawet mniejszymi miejscowościami i przez miejsca nierzadko trudniej dostępne. Taki jego układ przestrzenny i brak innych obiektów sprawia, że pomimo dużej wartości historycznej niełatwo będzie przyciągnąć liczniejszych turystów, ukierunkowanych przecież na wizualne i zróżnicowane atrakcje.

Turystyka miejska. Pomimo braku dużych ośrodków miejskich (miasto powiatowe ma nieco ponad 16 tysięcy mieszkańców) potencjał jej walorów w powiecie należy określić jako duży. Stanowi o nim połączenie średniowiecznej metryki wszystkich miast (Ziębic, Ząbkowic, Barda i Złotego Stoku) z ich bogatą, nieraz dramatyczną historią oraz z licznymi i cennymi zabytkami miejskiej infrastruktury (ratusze i bloki śródrynkowe, kościoły parafialne, historyczne place targowe, mury miejskie z bramami a nawet historyczne gospody) i typowymi dla miast zespołami architektonicznymi, jak klasztory i założenia szpitalne oraz parkowymi. Dodatkowo każde z miast posiada swoje unikatowe atrakcje. I tak Ziębice, dawna księżęca stolica, zachowały do dziś wyjątkowo dobrze czytelny układ urbanistyczny (szczególnie dobrze widoczne lokacyjne centrum otoczone ulicą Wałową ze znacznymi fragmentami fortyfikacji i zachowaną w całości Bramą Paczkowską, historycznym bardzo dużym rynkiem, średniowieczną farą) oraz monumentalny park z największym w Polsce pomnikiem Orła Białego i widzianą stąd niepowtarzalną panoramą miasteczka. Ząbkowice mają swoją Krzywą Wieżę i oryginalny (oraz wtórny) wątek opowieści miejskiej na styku żywych i umarłych wraz z odnośnym eventem i ekspozycją. Bardo jest miastem powstałym wokół klasztoru i żyjącym przez wieki z jego sanktuarium, mimo protestanckiego otoczenia. Złoty Stok to z kolei miasto dosłownie zbudowane na złocie i przez wieki żyjące z jego eksploatacji. Podobnie rozwijała się zresztą nie będąca dziś miastem Srebrna Góra, powstała i upadła wraz z początkiem i końcem eksploatacji srebra, a odrodzona dzięki założeniu twierdzy. Miasta regionu oferują także rzadko spotykany na tak niewielkim obszarze kontrast krajobrazów: podczas gdy panoramę historycznego centrum Ząbkowic (przedgórze) można oglądać „z dołu”, gdyż leży ono na wyraźnym uskoku terenowym, Ziębice (także przedgórze) ukrywają się w kotlinie i można je oglądać z góry, Srebrna Góra (Sudety) pnie się pod górę ku twierdzy gór, Bardo (w przełęczy) zajmuje stworzone przez rzekę Nysę obniżenie między górskimi pasmami Sudetów, a Złoty Stok (także w terenie górskim) zaskakuje równoległymi ulicami na różnych wysokościach. Wszystkie wspomniane miasta posiadają trasy turystyczne, choć zorganizowane na różnym poziomie. Niemniej turysta może samodzielnie je zwiedzić wspomagany przez dobrze opracowane przewodniki. Tę ofertę można jednak znacznie poprawić i rozbudować, o czym szerzej w punkcie 5.

Oferta **turystyki industrialnej** w mikroregionie opiera się w tym momencie na historycznych walorach związanych z górnictwem cennych metali. Tworzą ją głównie dwie zagospodarowane i udostępnione do zwiedzania górnicze trasy podziemne. Zdecydowanie ważniejszą koncentracją walorów tej formy turystyki jest Złoty Stok. Podstawową atrakcją jest tu dawna kopalnia rud złota, użytkowana od drugiej połowy XIII wieku aż po rok 1962. Wokół niej prywatny inwestor utworzył dojrzwały produkt turystyczny, na który składają się:

zwiedzanie sztolni oraz ekspozycji o charakterze muzealnym z bogatą kolekcją historyczną i geologiczną (w tym rud złotośnych), mikroeventy tematyczne (m.in. spotkanie z alchemikiem, przejazd pojazdem pod ziemią, spływ łódką), usługi gastronomiczne i noclegowe oraz inne kolekcje (np. humorystyczna ekspozycja Przestróg, Nakazów i Apeli), wreszcie sklep z pamiątkami. Tę ofertę dobrze uzupełnia trasa tematyczna po mieście i najbliższej okolicy. Złota Ścieżka to jedyny na razie lokalny szlak tematyczny, eksploatujący wątek bogatej historii górnictwa w powiecie. Na trasie łączącej szereg nieczynnych kopalni i m.in. budynek historycznej mennicy usytuowano tablice dydaktyczne prezentujące zagadnienia związane z wydobyciem złota, jego przetapianiem i wybijaniem monet oraz o decydującym wpływie tej dziedziny gospodarki na średniowieczną i późniejszą historię górskiego miasteczka. Z kolei tak zwany Średniowieczny Park Techniki w Złotym Stoku nie ma waloru autentyczności, jest bowiem zespołem mniej lub bardziej wiernych rekonstrukcji szeregu maszyn (tylko częściowo związanych z obróbką rudy), i dlatego należy go sklasyfikować raczej jako tematyczny park rozrywki. Jednak realizuje się tam szereg zajęć edukacyjnych dla dzieci, zapoznając je m.in. z historią wynalazków i techniki gospodarczej. Druga trasa podziemna w Szklarach Hucie (gm. Ząbkowice Śląskie) jest skromniej zagospodarowana, oferując oprowadzanie w formule edukacyjnej po wyrobiskach rzadkiego metalu (niklu) oraz kamieni półszlachetnych (opalu i chryzoprazu). W powiecie jest jeszcze szereg zabytkowych fabryk i przetwórni, dotychczas nie wykorzystywanych turystycznie, które z powodzeniem mogłyby uzupełnić produkt turystyczny o profilu industrialnym.

Turystyka literacka w powiecie ząbkowickim jak dotychczas nie posiadała swoich stałych propozycji. Tymczasem istnieją przynajmniej dwa powody do zwiedzania tego obszaru w powiązaniu z wątkami literackimi. Jednym z nich jest miejsce powstania Księgi Henrykowskiej miejsce związane z jej słynnym polskim zapisem: wieś Brukalice z jej skromnym „Pomnikiem Pierwszego Zdania”. Owo niematerialne dziedzictwo narodowe nie zostało dotąd wykorzystane turystycznie, choć istnieje zarówno baza lokalowa (dawny klasztor) jak i personalna (funkcjonuje w nim wspólnota seminaryjna i katolickie liceum). Zorganizowanie tam przy wsparciu samorządu eventu na większą skalę mogłoby stanowić koło zamachowe dla tej formy turystyki. Drugim niewykorzystanym wątkiem jest bardzo popularna powieść Andrzeja Sapkowskiego „Narrenturm”, wchodząca w skład tzw. trylogii husyckiej. Jej akcja toczy się w dużej mierze na terenie księstwa ziębicckiego a jej bohaterami są m.in. jego historyczne postaci, jak Piastowicz, książę Jan Ziębicki. Popularność serii literackiej mogłaby być wykorzystana przez opracowanie wirtualnego szlaku literackiego i organizację regularnych, corocznych wyjazdów trasami miejsc w niej opisanych z czytaniem fragmentów oraz tematycznymi mikroeventami, w oparciu np. o działające grupy rekonstrukcyjne (Bractwo Rycerskie Księstwa Ziębicckiego). Aktualnie jeden taki wyjazd jest przygotowywany, jego inicjatorom należy się wsparcie i promocja imprezy.

Turystyka muzealna posiada w powiecie całkiem niemały potencjał, jednak problemem jest poziom jego organizacji. Jedynym obiektem mającym oficjalny status muzeum jest Muzeum Sprzętu Gospodarstwa Domowego w Ziębicach (skądinąd unikatowa pod względem profilu placówka w skali kraju). Pozostałe kolekcje mają są albo kolekcjami prywatnymi (niewielkie Muzeum Sztuki Sakralnej w Bardzie jest własnością zakonu) albo funkcjonują jako izby pamiątek - tak jest w Ząbkowicach i Złotym Stoku, gdzie zebrano naprawdę wartościowe kolekcje oraz w przypadku znacznie skromniejszych zbiorów w Kamieńcu. Niektóre ekspozycje funkcjonują bardziej jako atrakcje wizualne (jak tzw. Muzeum Przestróg, Uwag i Apeli w Kopalni w Złotym Stoku) przy braku merytorycznego opracowania, co drastycznie zmniejsza ich atrakcyjność z punktu widzenia poszukującego autentyków turysty muzealnego.

Kulturowa turystyka militarna będzie oczywiście koncentrować się na Srebrnej Górze - jedynej twierdzy górskiej na terenie Polski i jednym z największych obiektów tego typu w Środkowej Europie. Dodatkowym atutem fortecy jest jej dobre zagospodarowanie turystyczne, umożliwiające nawet pobyty przeżyciowe (w oparciu o potencjał tutejszej grupy rekonstrukcyjnej), rozwinięta infrastruktura w otoczeniu oraz doroczny event (Dni Twierdzy). Dla przyciągniętych już tutaj turystów zainteresowanych historycznymi militariami dobrą propozycją uzupełniającą mogłoby być zwiedzenie pozostałości fortów w pobliżu Barda (skądinąd już w średniowieczu górskiej warowni na pograniczu polsko-czeskim), miejskich fortyfikacji Ziębic i skromnej ale dobrze opracowanej kolekcji broni białej w tamtejszym muzeum czy zamku w Ząbkowicach Śląskich.

Walorami szczególnie atrakcyjnymi dla zwolenników **turystyki kulturowo-przyrodniczej** są dwa parki krajobrazowe: Snieżnicki oraz Gór Sowich, położone częściowo na terenach gmin Złoty Stok i Stoszowice i chroniące typowe zasoby Sudetów, zwłaszcza różnorodność rzeźby terenu (w tym formy skalne) oraz gatunków roślinnych na niewielkich powierzchniach. Z kolei dwa parki kulturowe: forteczny w Srebrnej Górze i pałacowo-krajobrazowy w Kamieńcu Ząbkowickim, łączą elementy krajobrazu naturalnego i kulturowego. Zwiedzenie ich obydwu może nie tylko ukazać turystyce rozmaite potrzeby i sposoby adaptacji form przyrody do celów człowieka, ale także kontrast powstałych w tym procesie krajobrazów. Listę atrakcji dla miłośników przyrody uzupełniają rezerwy. Wyjątkowy w skali kraju jest rezerwat w Stolcu koło Ząbkowic, gdzie na terenie nieczynnego wyrobiska do niedawna jeszcze znajdowało się endemiczne w Polsce stanowisko pszczoły obrostki murówki i trzech innych gatunków pszczół, a w którego także chronionym otoczeniu w nie użytkowanych sztolniach ma swoje zimowiska kilkanaście gatunków nietoperzy.

Turystyka eventowa w powiecie ma (poza zamiejscowymi koncertami festiwalu Vratislavia Cantans w Bardzie) ukierunkowanie popularne i opiera się aktualnie na imprezach kulturalnych o zasięgu regionalnym, organizowanych w Ząbkowicach (Dni i Noce Krzywej Wieży oraz Weekend z Frankensteinem). Na dzień dzisiejszy nie funkcjonują ponadlokalne eventy związane z tematyką szlaków kulturowych (jedyna w tym kontekście regularna impreza - Klasztor Księgi Henrykowskiej - ma bardzo skromny program i jest szerzej zupełnie nieznaną). Najwyżej regionalny zasięg mają także Dni Twierdzy w Srebrnej Górze. Przy tak znacznym bogactwie wątków historycznych, przemysłowych i literackich można zdecydowanie pokusić się o bardziej ambitne, kilkudniowe programy eventów tematycznych, które stanowiłyby magnesy turystyczne i kulminacje rocznego cyklu życia tych szlaków.

Turystyka formalnie uznanego **dziedzictwa kulturowego** może koncentrować się w Srebrnej Górze (mającej status Pomnika Historii) i drugim parku kulturowym w Kamieńcu Ząbkowickim. Zupełnie natomiast nie docenianą potencjalną atrakcją dla zainteresowanych dziedzictwem narodowym jest Henryków - jako miejsce spisania pomnikowej dla języka polskiego Księgi Henrykowskiej. Aktualnie nie są jednak podejmowane inicjatywy mające zwrócić uwagę turystów kulturowych na wymienione obiekty. Srebrna Góra jest znana głównie w kręgach turystów militarnych i zwolenników inscenizacji historycznych, Kamieniec wiąże się raczej tylko z osobą Marianny Orańskiej (a nie na przykład z rodem Hohenzollernów, osobą Karola Fryderyka Schinkla czy romantyzmem w architekturze), a w Henrykowie nie ma nawet reprintu słynnej Księgi, nie mówiąc już o wystawie dotyczącej genezy jej powstania i jej mimowolnych bohaterów oraz bardziej ogólnie: fascynujących dziejów klasztoru i związanych z nim „ludzi”: zakonników i miejscowych chłopów, dobroczyńców, opiekunów i łupieżców, bo i tych nie brakowało.

Ze względu na przeszłość historyczną i materialne dziedzictwo mikroregion posiada pewien potencjał z punktu widzenia **turystyki etnicznej**. Dotyczy to głównie turystów niemieckich. Taka oferta mogłaby być ukierunkowana przede wszystkim biograficznie i eksploatować za pomocą ekspozycji tematycznych lub tras wirtualnych wątki związane z osobą Fryderyka II Pruskiego (tak w Ząbkowicach, Kamieńcu, Srebrnej Górze czy Ziębicach, jak i na polu bitwy pod Braszowicami), a także Albrechta Pruskiego i jego rodziną w Kamieńcu, Maurycego von Strachwitz w Ząbkowicach i Stoszowicach, być może także z osławionym ziębickim przestępcą (masowym mordercą i kanibalem) Karlem Denke, którego afera wstrząsnęła międzywojennymi Niemcami. Pewne szanse miałyby też oferta skierowana do turystów holenderskich w oparciu o postać i miejsca związane z Marianną Orańską. Mniejsze zainteresowanie wzbudziłaby pewnie propozycja skierowana do mieszkańców Czech (oparta na wątku rodu Podiebradów jako książąt ziębickich) i do osób pochodzenia żydowskiego – w oparciu o lepiej zachowaną synagogę i kirkut w Ziębicach, której aktualnie na przeszkodzie stoi niedostępność bożnicy i brak jakichkolwiek wystaw tematycznych. Wydaje się, że cały potencjał powiatu w zakresie turystyki etnicznej może raczej służyć jako uzupełnienie dla programów wypraw podejmowanych do innych nieodległych destynacji (odpowiednio do grup etnicznych, do Wrocławia, Nysy, Świdnicy a nawet Kłodzka) a jego poszczególne miejsca mogłyby być nie tyle ich samodzielnymi celami, co prędzej przystankami na ich trasach.

5. Postulaty organizacji turystyki kulturowej i tworzenia jej nowych produktów

Poniższa część opracowania zestawia propozycje odnoszące się do korekty, modyfikacji i rozbudowy mikroregionalnej oferty turystycznej. Została ona sporządzona jako odpowiedź na stwierdzone w analizie mankamenty tej oferty i braki propozycji wynikających z istniejącego potencjału turystyczno-kulturowego i dotyczy tak poszczególnych usług, produktów istniejących i możliwych do skonstruowania, jak i całych sektorów infrastruktury służących turystom. Wprawdzie niniejsze zestawienie nie jest jednolitą koncepcją i z braku możliwości finansowych lub przy mniej sprzyjających warunkach można realizować poszczególne postulaty osobno, w różnym tempie i niekoniecznie w pełnym zakresie. Jednak możliwe a nawet pożądane byłoby potraktowanie tej części raportu jako punktu wyjściowego dla tworzenia jednolitego programu, który (być może wraz z podobnym programem dla turystyki górskiej) stałby się integralną częścią strategii rozwoju powiatu. Ze względu na kluczowe znaczenie obiektów i krajobrazów antropogenicznych oraz wątków religijnych, historycznych i literackich w zasobach turystycznych mikroregionu, najlepiej by program taki powstawał przy współudziale ekspertów turystyki kulturowej, mających doświadczenie w konstrukcji strategii i budowie oraz przebudowie produktów typowych dla tego segmentu turystyki. Trzy z postulatów są wprawdzie natury raczej ogólnej, jednak właśnie one mają wymiar integrujący pozostałe propozycje i ich realizacja sprzyjałaby tworzeniu nowoczesnej wiązki usług, na dodatek mogącej być markowym produktem mikroregionu. Dlatego zostały one przedstawione w pierwszej kolejności.

Bardzo dobrym instrumentem dla wprawienia w ruch regionalnej turystyki byłby sieciowy projekt turystyczny, wykorzystujący dwie naturalne ludzkie skłonności: do kolekcjonowania oraz rywalizacji, w celu motywowania turystów do zwiedzania wyznaczonych miejsc, a jednocześnie zapewniający swoim uczestnikom określone korzyści, na przykład załączony kupon rabatowy na usługi uczestniczących w programie podmiotów. Optymalna nazwa, wykorzystująca historię ziemi ziębicko-ząbkowickiej i jej unikatowość, wydaje się oczywista: to **Paszport Księstwa Ziębickiego**. Powinien on posiadać formę niewielkiej książeczki w formie paszportu z herbem Księstwa na okładce, ze zdjęciem

i danymi uczestnika oraz pieczęcią Księstwa na pierwszej stronie, z mapką i około 25-35 stronami, każda z opisem i fotografią poszczególnych głównych atrakcji oraz miejscem na poświadczenie pobytu w nich za pomocą specjalnej pieczętki. Uczestnicy projektu (nabywcy książeczki) posiadaliby w ten sposób rodzaj mini-przewodnika, prezentującego miejsca, które powinni odwiedzić i zachęcającego ich do konfrontacji z najcenniejszymi walorami, może także „wymuszającego” samodzielne zdobycie pewnych informacji, uzupełniających opis. Taki paszport podczas ważniejszych eventów mógłby być wręczany przez samego Księcia (co rok w tej roli mogliby się wymieniać np. Bolko II, Jan Ziębicki, Karol z Podiebradu i Henryk Jan Auersperg) a na co dzień możliwy do zakupu w punktach informacji turystycznej, muzeum i izbach pamięci oraz chętnych do współpracy obiektach. Paszportowi powinna towarzyszyć interaktywna strona internetowa (z logowaniem za pomocą numeru paszportu i zgłoszonego przez uczestnika hasła), zawierająca możliwość publikacji własnych zdjęć, relacji z pobytów turystycznych lub nawet utworów poświęconych Księstwu albo poszczególnym miejscom (opowiadania historyczne, własne opracowania tematów albo biografii, opisy atrakcji, hasła promocyjne itd.) oraz kilkustopniowy konkurs wiedzy o Księstwie dla uczestników projektu. Za „zaliczenie” pełnego programu zwiedzania (zweryfikowane przez sprawdzenie pieczętek w każdym punkcie informacji turystycznej) przysługiwałaby skromna symboliczna nagroda (na przykład egzemplarz książki o Księstwie, przewodnika po powiecie lub opracowany okolicznościowy gadżet, jak odznaka), a także „tytuł” - na przykład „pełnego” obywatela Księstwa. Cenniejsza nagroda mogłaby być przyznawana także jednej lub kilku osobom w drodze losowania, dokonywanego podczas eventu tematycznego. Z kolei za osiągnięcie odpowiedniego, wysokiego pułapu punktów w internetowym konkursie wiedzy przysługiwałaby jeszcze inna nagroda lub honorowy tytuł (także wręczany w postaci dokumentu podczas dorocznego eventu), a niezależnie od nich mogłyby być ustanowione dodatkowe nagrody za zwycięstwo w konkursie, za najciekawszy opis pobytu turystycznego, za najlepsze zdjęcie zamieszczone na stronie www projektu czy za najlepszy opis obiektu, biografię bohatera lub wynik poszukiwań historycznych. Dla uczestników zwiedzania i biorących udział w konkursie powinna istnieć możliwość „kariery” w Księstwie. Na przykład po udokumentowanym zaliczeniu kolejnych odwiedzin (15, 25 i 35 miejsc) lub/oraz przekroczeniu kolejnych stopni wtajemniczenia w postaci coraz wyższych poziomów konkursu wiedzy (I, II, III, IV) uczestnikowi przysługiwałyby ciekawe historyczne tytuły: przykładowo: „kupiec uprzywilejowany”, „rajca (rajczyni)” wybranego miasta, „rycerz” (dama) Księstwa, „baron” i baronessa Księstwa, „radca dworu”, wreszcie „honorowy obywatel” Księstwa, a może nawet „kanclerz Księstwa w roku XXXX” dla zwycięzcy ostatniego poziomu konkursu. Funkcjonowanie takich „szczebli” i odpowiedniej hali sławy (czy „dworu Księstwa” z wpisanymi nazwiskami osiagających je uczestników) mogą wspierać stopniowe rozwijanie pasji poznawania regionu, jego lepiej i mniej znanych miejsc i historycznych lub biograficznych ciekawostek, a tym samym zatrzymać turystów na dłużej lub przyciągnąć kilkakrotnie na przestrzeni paru lat, bo tylko w taki sposób zapełniliby wszystkie karty paszportu lub osiągnęliby szczyt „kariery”. Niezależnie od tego „paszport” może odegrać rolę integracyjną: skłonić wielu mieszkańców samego „Księstwa” (powiatu) do systematycznego zwiedzania własnej małej ojczyzny, znacznie podnieść poziom ich utożsamienia się z miejscem pochodzenia i zamieszkania, a w pewnej mierze także wesprzeć poczucie przywiązania wobec stron rodzinnych oraz dumę ze swojego miejsca na ziemi. Ponieważ z podobnymi projektami zebrano już znaczniejsze doświadczenia, w przygotowywaniu proponowanego paszportu warto wykorzystać konkretne sprawdzone rozwiązania projektów podobnego typu, które zadziałały w Polsce i za granicą, a jednocześnie wystrzegać się tych, które zostały nieprawidłowo skonstruowane lub nieprofesjonalnie wdrożone.

Propozycja „roweryzacji”. Ze względu na dużą koncentrację obiektów i szlaków tematycznych oraz na istniejącą względnie gęstą sieć tras rowerowych, postulatem realnym i bardzo pożądanym jest postawienie przez władze samorządowe na rowerową opcję w organizacji turystyki kulturowej, atrakcyjną szczególnie dla dużej grupy turystów z zagranicy i dla coraz liczniejszych przedstawicieli młodszego pokolenia Polaków. W przypadku omawianego powiatu wymaga to skoordynowania kilku działań. Są nimi: a) dodatkowe oznaczenie fizyczne tablicami szlaków kulturowych tych odcinków istniejących już tras rowerowych, które łączą ich kolejne obiekty (a także oznaczenie w systemach nawigacji elektronicznej dla rowerzystów), b) poprowadzenie od najbliższej przebiegających tras rowerowych fizycznie oznaczonych odgałęzień do atrakcji antropogenicznych będących obiektami szlaków oraz do innych cennych walorów kulturowych (z tablicami opisującymi atrakcje w miejscu odgałęzienia), c) opracowanie i dystrybucja mapy szlaków kulturowych powiatu w wersji rowerowej, wraz z typowymi dla nich informacjami oraz opisem walorów oraz d) zamontowanie trwałych stojaków z blokadami dla rowerów przy kilkunastu ważniejszych obiektach. Szansę na przyciągnięcie i „przesadzenie na rowery” znacznie większej liczby turystów (w tym grup rodzinnych) a jednocześnie na zatrzymanie ich w regionie na parę dni (a tym samym na skokowy wzrost zysków dzięki noclegom i posiłkom) przyniosłyby dwa inne skoordynowane działania proponowane w perspektywie następnych kilku lat. Pierwszym z nich byłoby e) wprowadzenie wypożyczalni rowerów z systemem punktów ich odbioru i zdawania w przynajmniej kilku miejscach powiatu: na przykład we wszystkich miastach oraz dodatkowo w Henrykowie, Kamieńcu i Srebrnej Górze, zlokalizowanych możliwie najbliższych głównych atrakcji turystycznych. Ze względu na konieczność wyłożenia większych środków może to wymagać jakiejś formy zachęty dla komercyjnego inwestora, ale z jednoczesnym wsparciem go przez Partnerstwo Publiczno-Prywatne, obejmujące ze strony samorządów przynajmniej zaangażowanie do obsługi wypożyczeń na przykład punktów informacji turystycznej, wspomniane oznaczenie szlaków i montaż stojaków rowerowych przy obiektach, promocję jego usług w ramach działań proturystycznych oraz pomoc w pozyskaniu środków z rozwojowych funduszy europejskich. Drugim działaniem byłoby f) skonstruowanie regionalnego elastycznego pakietu turystyczno-kulturowego dla rowerzystów, obejmującego m.in. (do wyboru przez klienta): wypożyczenie roweru na 1,2,3 lub 4 dni, noclegi w wybranych miejscach w odpowiedniej klasie od najtańszej do średniej (hotele 2-3 gwiazdkowe lub odpowiadające im poziomem pensjonaty), siecią kartę wstępu do atrakcji lub przynajmniej kartę rabatową zapewniającą ulgowe opłaty oraz materiał informacyjny w postaci papierowego lub elektronicznego (plik do ściągnięcia) przewodnika. Najodpowiedniejszym sposobem działania dla osiągnięcia tego celu byłoby stworzenie klastra turystycznego, obejmującego atrakcje, wypożyczalnię rowerów i chętnie do współpracy obiekty noclegowe oraz punkty informacji turystycznej. Przynajmniej początkowym liderem klastra mogłoby być Powiatowe Centrum Informacji Turystycznej w Ząbkowicach. Przy wprowadzeniu takiej usługi powiat wysunąłby się na czoło rowerowej oferty kulturowo-turystycznej w skali regionu dolnośląskiego, a może i kraju i uzyskałby profity związane z efektem pierwszeństwa w danym rodzaju produktu turystycznego. Rzecz jasna, o sukcesie tej oferty zdecydowałaby jej umiejętna promocja, którą najlepiej powierzyć wyspecjalizowanej firmie z udokumentowanym doświadczeniem.

Podstawowymi funkcjami **eventów w turystyce** kulturowej są: 1) podtrzymywanie lub ożywianie lokalnego dziedzictwa kulturowego lub aspektu żywej kultury, 2) popularyzacja w szerszych kręgach danego wątku dziedzictwa (tematu) lub/i samej destynacji, 3) wykorzystanie treści kulturowych dla zwiększenia ruchu turystycznego (i uczestnictwa ludzi w kulturze w ich czasie wolnym), 4) zapewnianie rozpoznawalności miejscu odbywania imprezy lub całemu mikroregionowi, wreszcie 5) ustanowienie kulminacji rocznego cyklu życia produktu turystycznego („rola tzw. Święta Szlaku” lub „dni” obiektu) przez

przyciągnięcie w określonym czasie znacząco większej liczby turystów i zatrzymanie ich przez czas dłuższy niż jeden dzień. Jeśli eventy organizowane w powiecie ząbkowickim mają odegrać liczącą się rolę jako magnesy turystyczne, powinny ulec daleko idącej przebudowie programu i sposobów promocji, a także być uzupełnione o dodatkowe usługi dla uczestników, dostępne w czasie ich odbywania się. Do realizacji tego celu należy podjąć szereg zsynchronizowanych działań.

Po pierwsze, program eventu musi być skonstruowany tak, by stanowić atrakcję nie tylko dla mieszkańców (na przykład występy znanych zespołów), ale niektóre jego punkty muszą zawierać unikatowe atrakcje także dla ludzi spoza najbliższego obszaru tak, żeby ich przyciągnąć i być dla nich ciekawą propozycją spędzenia kilku dni. Mogą w nim się znaleźć na przykład: doroczna inscenizacja historyczna ze zmiennymi co roku elementami, rozpisane na przynajmniej dwa dni grupowe warsztaty kreatywne prowadzone przez profesjonalistów lub mistrzów, niekoniecznie w krajowej skali (muzyczne, fotograficzne, taneczne, rzemieślnicze itd.), konkurs wiedzy lub umiejętności w dziedzinie powiązanej z tematyką eventu o pewnym poziomie wymagań i z naprawdę atrakcyjnymi nagrodami, kilkudniowy pobyt przeżyciowy (w klasztorze, twierdzy itd.), dobrze przygotowane zwiedzanie fabularyzowane miasta lub obiektu, pokaz filmowy lub amatorski, tematyczna gra miejska w formacie rozwiniętym, z rywalizacją zgłoszonych grup, spotkania z ciekawymi ludźmi dobranymi według klucza tematyki eventu i tematu danego roku, okazja do pozyskania unikatowej pamiątki lub gadżetu przygotowanego specjalnie na event i dostępnego tylko tutaj (za przykładem corocznego zjazdu na Lednicy).

Drugim istotnym działaniem jest stworzenie pakietów tzw. okolicznościowych, czyli wiązki usług dla turysty zgłaszającego uczestnictwo w evencie w postaci noclegu w różnych klasach, uczestnictwa w biletowanych punktach programu (jeśli takie są), wstępu do miejscowych atrakcji, udziału w zwiedzaniu miasta w którym odbywa się event, udziału w wybranym warsztacie kreatywnym czy pobycie przeżyciowym, uczestnictwa w wybranym spotkaniu lub konkursie, szczególnie odbywającym się w porze wieczornej albo miejsca na jego widowni. Promocja takiego pakietu powinna być połączona z promocją eventu, a już na pewno musiałby on być „podczepiony” odpowiednio wcześniej na jego stronie internetowej, żeby umożliwić chętnym jego zakup (za pomocą formularza). Pakietu nie muszą obsługiwać sami organizatorzy eventu: może to zrobić Powiatowe Centrum Informacji Turystycznej, miejscowy oddział PTTK lub dowolny podmiot komercyjny, który się tego podejmie, na przykład lokalne biuro podróży lub hotel. Pakiet zapewni pozostanie przynajmniej części gości eventu na miejscu przez dłuższy czas, im samym zorganizuje pobyt w stopniu, który sami wybiorą, a swoim operatorom (i pośrednio samorządowi) przyniesie zyski z przedłużonego pobytu i niezbędnych usług, zwłaszcza noclegu.

Wreszcie – po trzecie - konieczne jest profesjonalne przeprowadzenie informacji o evencie i jego promocji, ukierunkowane nie „wszem wobec”, lecz do grup i środowisk, które mogą być nim zainteresowane. Kanałami winny więc być fora internetowe (np. odpowiednio do eventu: miłośników rekonstrukcji historycznych, militariów, literatury historycznej, fantastycznej czy języka polskiego itd.) i portale tematyczne oraz newslettery (kierowane szczególnie do touroperatorów, szkół, stowarzyszeń i środowisk), jak również prasa środowiskowa np. czasopisma historyczne. Frekwencji turystów podczas eventu dobrze służy też informacja w radiu regionu własnego i sąsiednich na krótki czas przed terminem jego odbywania się, warto więc rozważyć poniesienie takich kosztów. Jednocześnie obsługujący informacje na temat eventu i jego pakietu turystycznego muszą być kompetentni, posiadać najbardziej aktualną wiedzę o wszystkich punktach programu i usługach, a w zwyczajowych godzinach pracy dostępni pod podanym numerem telefonu i adresem email oraz z poziomu strony www (cykliczny event powinien posiadać stałą, pozycjonowaną stronę internetową, zlinkowaną z portalami miejscowości i powiatu oraz portalami turystycznymi i tematycznymi). Najlepiej powierzyć te zadania pracownikom informacji turystycznej,

odpowiednio wcześniej podczas specjalnego spotkania zapoznanym z programem eventu na dany rok i na bieżąco informowanym o wszelkich zmianach i uzupełnieniach.

Dobrym przykładem utrwalonego już eventu tematycznego jest ząbkowicki „Weekend z Frankensteinem” który poprzez swoje inscenizacje tematyczne, paradę potworów czy warsztaty kreatywne już w znacznej mierze realizuje powyższe postulaty. Warto jeszcze przemyśleć rozbudowanie go o kolejne elementy zapoznające uczestników z klasyką gatunku oraz promujące ludzką kreatywność. Tymi pierwszymi może być nocny maraton filmowy klasycznych kinowych horrorów oraz czytania literackie klasyków horroru i kryminału, wykonywane najlepiej w porze wieczornej i w pierwszej części nocy przez zawodowego aktora lub grupę osób przygotowanych do tego w trakcie zajęć teatralnych w miejscowym centrum kultury. W grupie tych drugich elementów mogłyby się znaleźć: konkursowy pokaz amatorskich krótkometrażowych horrorów (z dobrze opracowanym regulaminem i jury decydującym o dopuszczeniu materiału), amatorski konkurs sceniczny z nagrodami dla najlepszej grupy teatralnej oraz konkurs literacki na najlepsze opowiadanie w tej samej konwencji, także oceniane (na podstawie tekstów) przez profesjonalne jury. Wszystkie konkursy powinny mieć ustalone atrakcyjne nagrody i sposób utrwalenia dzieł laureatów, w formie stałej strony internetowej z tekstami i nagraniami, co pomoże im osiągnąć pewien prestiż i zapewni udział chętnych spoza miasta i regionu. Wskazane elementy eventu mogą być wprowadzane paralelnie do siebie lub zamiennie: co roku inny z nich, aby chronić je przed spowszednieniem i zapewnić im każdorazowo odpowiednio liczne zainteresowanie uczestników eventu. Rzecz jasna, kluczowymi kwestiami są tu zapewnienie pakietu okolicznościowego z noclegami i dobra promocja eventu wraz z jego konkursami znacznie przed ustalonym terminem jego realizacji.

W opisanym powyżej trybie można wesprzeć w rozwinięciu do rangi więcej niż regionalnej także event srebrnogórski (Dni Twierdzy) o elementy interesujące pasjonatów militariów, na przykład o pobyty przeżyciowe z programem historycznych ćwiczeń i warsztatów tematycznych, a nawet prelekcji o dziejach militariów i taktyki walki. Można także pokusić się o stworzenie innych eventów regionalnych i tematycznych które zapewniłyby kalendarz turystycznego sezonu i przyciągały - każdy inną - grupy zainteresowanych daną tematyką. Szczególnie potrzebne wydaje się stworzenie imprezy tematycznej nawiązującej do wątku samego Księstwa Ziębickiego, o ile miałyby on być markowym produktem mikroregionu. Główny program takiego eventu mógłby się odbywać w samych ubogich dotąd w imprezy Ziębicach, z drugiej strony posiadających jednak wartość rozwinięcia środowisko pasjonatów w postaci Bractwa Rycerskiego Chorągwi Księstwa Ziębickiego. Jednak w ciągu paru (na przykład trzech) dni trwania, event mógłby „odwiedzać” inne miejscowości, w tym Ząbkowice i Złoty Stok, dając szansę realizacji programu w autentycznych miejscach związanych z historią Księstwa, na przykład kopalnię złota i zamek książęcy w Ząbkowicach. W programie eventu mogłyby znaleźć się inscenizacje walk rycerskich z turniejem na czele, na który uczestników z liczego w Polsce środowiska przyciągną nagrody, średniowieczny jarmark rzemieślniczy na ziębickim Rynku i warsztaty rzemiosła dla chętnych, piastowskie warsztaty kulinarne wprowadzające w średniowieczną kuchnię, biesiada rycerska z udziałem Księcia, Księżnej i z dawną muzyką, nauka tańca historycznego z finałowym wieczornym tańcem na Rynku lub podczas biesiady, warsztaty mennicze (w księstwie wydobywano tak srebro, jak i złoto, w samych Ziębicach, Ząbkowicach i w Złotym Stoku bito też własną monetę), konkurs wiedzy o historii Dolnego Śląska, być może też konkurs muzyki średniowiecznej i renesansowej oraz inne elementy, korespondujące z czasami początków Księstwa (wiek XIV - pod Piastami) i potem jego drugiej świetności (przełom wieków XV i XVI - pod Podiebradami). Do tego celu konieczne jest pozyskanie profesjonalnych rzemieślników i innych rekonstruktorów, jednak to środowisko jest w Polsce dość dobrze zorganizowane i chętnie reaguje na zaproszenia do kolejnych miejscowości, gdzie może prezentować swój kunszt i wyroby, o czym świadczy choćby szybko rozwinięty piknik

rycerski na pobliskim Gromniku. Jak wspomniano, taki event mógłby być też miejscem uroczystego wręczania nagród i tytułów związanych z projektem „Paszport Księstwa Ziębickiego”, którego dokonywałyby sam Książę na przykład w ramach inscenizacji uroczystego ogłoszenia przywileju dla miasta, z ratuszowego tarasu. Książę mógłby też dokonywać pasowania na rycerzy, nagradzać zwycięzców konkursów organizowanych w trakcie eventu czy innych zmagani, pokazów konkursowych itp. Także ten event musi być wsparty pakietem okolicznościowym z noclegami, grupowym zwiedzaniem miasta i ewentualnie opcją dojazdową z innych miejscowości.

Za pilnie konieczną powinna być uznana **materializacja szlaków** tematycznych i miejskich tras tematycznych na terenie powiatu. Zasadza się ona na wypełnieniu znanych z literatury przedmiotu czterech kryteriów materialności szlaku: 1) tematykacji (które to kryterium szlaki mikroregionu już teraz spełniają w wysokim stopniu), 2) fizycznego i systemowego oznaczenia tras i obiektów szlaków (to kryterium jest spełniane w bardzo różnym stopniu) 3) koordynacji (zarządzania) szlakami i trasami wraz z wykonywaniem choćby niektórych usług wobec turystów, aż po ewentualne konstruowanie sprzedawanie pełnych pakietów lokalnych i tematycznych na szlak (kryterium jest w zasadzie niespełnione przez szlaki, w niewielkim stopniu spełniają je tylko niektóre trasy miejskie) oraz 4) wprowadzenia i przestrzegania sprawdzonych standardów udostępnienia obiektów do zwiedzania, szczególnie w przypadku osób indywidualnych. Szczegóły sprawdzonych rozwiązań w tej dziedzinie można znaleźć w odnośnej literaturze specjalistycznej dotyczącej szlaków tematycznych i tras miejskich, podanej na końcu dokumentu.

Postulat aktywnej koordynacji i dostępności dotyczy w pierwszym rzędzie najlepiej rozpoznawalnego **Szlaku Cysterskiego**. W kontekście cennego dziedzictwa klasztorów dolnośląskich, zaliczanych do tego systemu mimo inwestycji w aspekty materialne (z lat 2008-2011) nadal niezadowolający jest poziom jego organizacji w tak zwanym szlaku południowo-zachodnim. Wprowadzenie służących rzeczywistym potrzebom turystów i gwarantujących im zwiedzenie obiektów standardów udostępniania i usług (a także ich pakietów) na tak niewielkim obszarze z silną koncentracją obiektów dziedzictwa cystersów może automatycznie uczynić mikroregion ząbkowicko-ziębicki wzorcowym, przyciągnąć większą grupę turystów i uzyskać ich pochlebne opinie. W ślad za tym powiat może stać się centrum i najaktywniejszym fragmentem wspomnianego szlaku, przebiegającego przez teren czterech województw i doprowadzić do lokalizacji w jednym ze swoich obiektów (np. w najuboższym aktualnie w atrakcje tego systemu Kamieńcu) centrali koordynacji całego szlaku, wraz z odpowiednią, najlepiej multimedialną ekspozycją dotyczącą klasztorów cysterskich w Polsce i ich oddziaływania. Pożądanym uzupełnieniem i jednocześnie rzeczywistym otwarciem szlaku dla aktywnych grup (w tym rodzinnych) i indywidualnych turystów preferujących zwiedzenie z rowerem mogą być działania opisane powyżej w postulacie „roweryzacji” powiatu, odniesione do tras i obiektów szlaku cysterskiego na jego terenie.

Szlak Granicy Św. Jana: Dla podtrzymania właściwych szlakowi funkcji pożądane byłoby utworzenie kompletnej trasy rowerowej z punktami widokowymi i tablicami dydaktycznymi oraz przygotowanie w dogodnym miejscu na trasie lub w bezpośredniej bliskości centralnej wystawy tematycznej, prezentującej obydwie historyczne podmioty państwowe (Księstwo Ziębickiej i kościelne księstwo biskupie) oraz ich wzajemne (nie zawsze doskonałe) relacje. Być może warto rozważyć także wzbogacenie trasy szlaku o lokalne odgałęzienia wiodące do innych zabytków (jak jednego z licznych w tym rejonie krzyży pokutnych czy któregoś z kościołów o średniowiecznej metryce) oraz postawienie tablic dydaktycznych z opisami leżących najbliżej miejscowości, w tym ich słowiańskiej genezy oraz znajdujących się tam zabytków.

Postulat przystosowania do aktywnego zwiedzania z rowerami (idący tak daleko, jak to możliwe) mógłby być zrealizowany także na Szlaku Marianny Orańskiej, jednak we współpracy z samorządem powiatu kłodzkiego, a może i przygranicznych samorządów w Republice Czeskiej.

Powinno się zadbać także o **eventyzację szlaków**. Idzie o rozwinięcie nielicznych i skromnych w swoim programie imprez tematycznych powiązanych z profilem szlaków (jak „Klasztor Księżki Henrykowskiej”) zgodnie z wzorem podanym powyżej w odniesieniu do eventów kulturowych na terenie powiatu. Każdy szlak powinien mieć swój główny doroczny event, który w określone dni gromadziłby znacznie większą grupę gości i realizował rozbudowany program na przykład w postaci autokarowych lub rowerowych wycieczek ze zwiedzaniem poszczególnych miejscowości, pobytów przeżyciowych, inscenizacji, zwiedzań fabularyzowanych, projekcji filmów tematycznych, konkursów i warsztatów. Przykładem takiej eventyzacji mogłoby być wsparcie ze strony samorządu i zaangażowanych przezeń ekspertów dla rozbudowy wspomnianej imprezy w Henrykowie (jako głównego eventu szlaku cysterskiego na terenie mikroregionu) przy możliwie najpełniejszym i najbardziej atrakcyjnym wykorzystaniu historycznych wątków związanych z cystersami. Elementami programu takiej imprezy mogłyby być: projekcja filmu dokumentalnego o Księżce Henrykowskiej, wspólny spacer do Brukalic ze stacjami z elementami historii klasztoru i finałową inscenizacją „in situ” (możliwie najbliższej pomnika) słynnej sceny ze zdaniem „Daj uć ja pobruszę...”, odpowiedni inscenizowany pokaz Księżki (jej reprintu) z prelekcją tematyczną o jej genezie, inne atrakcyjnie poprowadzone prelekcje dla chętnych (na przykład o regule cystersów, o ich pojawieniu się i rozwoju w Polsce, oddziaływaniu gospodarczym i życiu klasztornym), prestiżowy i szerzej promowany konkurs języka polskiego na różnych poziomach: dla dzieci, młodzieży lub/i dorosłych z atrakcyjnymi nagrodami, pokaz i degustacja klasztornej kuchni i diety zgodne z historycznymi opisami, nieszpory lub kompleta w języku łacińskim w kościele klasztornym, spotkanie z cysterskim zakonikiem w formule świadectwa lub/i swobodnej rozmowy, warsztaty lub zawody w umiejętnościach gospodarczych, należących do codziennego życia dawnych cystersów, wieczorna inscenizacja o charakterze dramatycznym i zmienianym co roku scenariuszu, odnosząca się do któregoś z wydarzeń z bogatych dziejów klasztoru, którą mogłoby przygotować miejscowe środowisko gospodarzy: seminarium lub szkoły katolickiej, nocne zwiedzanie kościoła i jego skarbów, na przykład w formie spaceru ze średniowiecznym mnichem lub jego monologu i szereg innych atrakcji. Oczywiście, oferta eventu powinna być uzupełniona o usługi noclegowe (w ramach pakietu okolicznościowego) oraz – jeśli odbywałby się on w weekend – dojazdowe z bezpośrednio nie skomunikowanych miejscowości mikroregionu (z Wrocławia i Kłodzka, ale także Ziębic, Kamieńca i Barda można do Henrykowa dojechać pociągiem). Eventowi henrykowskiemu powinny towarzyszyć oferty grupowego objazdu i zwiedzania wszystkich pozostałych obiektów Szlaku Cysterskiego na terenie powiatu, ewentualnie z organizowanymi tam mikroeventami (krótkimi imprezami dla grupy, na przykład zwiedzaniem fabularyzowanym lub inscenizacją). Zdecydowanie pożądane dla klasztoru w ogóle (nie tylko na dni eventu) byłoby stworzenie na miejscu choćby skromnej ekspozycji o charakterze multimedialnym, umieszczonej przy furcie klasztornej i ukazującej dzieje „pierwszego zdania” na tle historii klasztoru i genezy samej Księżki Henrykowskiej, konieczne z udostępnieniem wiernej kopii Księżki otwartej na stronie ze słynnym zdaniem lub elektronicznej wizualnej prezentacji tejże. Być może wystawa mogłaby gromadzić również elektroniczne kopie innych najstarszych zabytków języka polskiego, czy to w formie kopii, czy to jako rodzaj wyciągu (chrestomatii staropolskiej) z odpowiednim i atrakcyjnie przygotowanym głosowym komentarzem (w wersjach tekstowych dla pasjonatów literatury, pozostałych dorosłych oraz dla dzieci).

Swój doroczny event (w innym terminie, także przynajmniej dwudniowy i oczywiście w kamienieckim pałacu, ale może i na terenie całej miejscowości) powinien zyskać również Szlak Marianny Orańskiej. Podobnie tworzony szlak trylogii husyckiej (wirtualny czyli ograniczony do oznaczenia obiektów i przewodnika wręczanego turystom) mógłby co roku na dwa-trzy dni swojego eventu tematycznego być ożywiany za pomocą prowadzonych wycieczek grupowych, autokarowych lub rowerowych, inscenizacji „in situ” w jednym lub kilku miejscach (np. „reaktywowanego” turnieju rycerskiego w Ziębicach, w którym główny bohater trylogii brał przecież udział), zwiedzania fabularyzowanego lub oprowadzania stylizowanego miejscowości albo obiektu, konkursu wiedzy o średniowieczu, historii Dolnego Śląska lub o samej serii literackiej, i sprawnościowego konkursu rycerskiego lub łuczniczego, wreszcie biesiady średniowiecznej z odpowiednim jadłospisem i muzyką w jednej z historycznych restauracji (np. Ratuszowej w Ziębicach), koncertu muzyki średniowiecznej (świeckiej i/lub sakralnej) oraz szeregu innych atrakcji, jednak z dbałością o ich poziom, by unikać podobieństwa do siermiężnych gminnych festynów.

Podobnie do szlaków, lecz w skromniejszej formie, mogłaby przebiegać materializacja turystycznych **tras miejskich** i tematycznych na terenie powiatu. Idzie o wprowadzenie ich pełnego oznaczenia w terenie i tablic informacyjnych na obiektach (co szczególnie dotyczy kilku dobrze opracowanych, ale wirtualnych tras w Ziębicach), ustanowienie wszędzie koordynatorów odpowiedzialnych za podawanie aktualnych informacji i dystrybucję materiałów na temat trasy, a także pośredniczenie usług lokalnych przewodników dla zainteresowanych turystów i grup zorganizowanych, wreszcie o zabieganie na rzecz wprowadzenia sprawdzonych standardów udostępnienia turystycznego tych obiektów tras, do których istnieje fizyczna możliwość wejścia (kościół, izb pamięci, zabytkowych wnętrz urzędów, historycznych ruin i tak dalej). Także tras miejskich dotyczy postulat eventyzacji, jednak realizowany w mniejszej skali, na przykład przez wprowadzenie mikroeventu w jednym z obiektów na trasie. Takim urozmaiceniem może być na przykład projekcja filmu dokumentalnego, w tym biograficznego o jednym z bohaterów trasy. Inną propozycją byłoby spotkanie na trasie z przedstawicielem stanu albo profesji lub odtwórcą jego roli (np. z górnikiem złota w Złotym Stoku lub z pruskim żołnierzem w Srebrnej Górze), przebiegające według przygotowanego scenariusza, w którym drugą rolę podejmuje przewodnik, a turyści mogą się w nie włączać. Mógłby to być też pokaz tematyczny związany z profilem trasy (np. wybijaniem monet złotych lub srebrnych) czy odtworzenie historycznej sceny. Taki mikroevent byłby realizowany (prowadzony) przez gospodarza lub pracowników zwiedzanego obiektu, członków grupy odtwórczej albo inne osoby w wyjątkowe dni (święto miasta, eventy na szlaku), a poza tym - na zamówienie grupowe turystów zgłoszone u koordynatora trasy i połączone z wniesieniem opłaty za jego pośrednictwem lub na miejscu. Innym wariantem mikroeventu jest zespołowa gra miejska powiązana z profilem tematycznym trasy, dzięki zagadkom i zadaniom czyniąca jej zwiedzanie przygodą samodzielnego odkrywania, najlepiej w warunkach współzawodnictwa. Istnienie tych dodatkowych atrakcji (jeśli będzie wspomniane i akcentowane w ofercie kierowanej do touroperatorów, środowisk potencjalnie zainteresowanych i szkół) znacznie zwiększy atrakcyjność tras dla zorganizowanych grup turystycznych i może spowodować trwałe wpisanie ich zwiedzania do programów wycieczek organizowanych po regionie. Istotne jest, by zostały one przygotowane profesjonalnie i by dla uczestników stanowiły doświadczenie nowych, zaskakujących treści lub dawały im okazję do zaangażowania, a nawet kreatywności. Doświadczenie w praktyce wdrażania takich modułów interpretacji dziedzictwa uczy, że przed włączeniem do programu tras ich scenariusze powinny być kilkukrotnie testowane i poprawiane.

Kopalnia Złota w Złotym Stoku, z pewnością najaktywniejszy podmiot komercyjny w dziedzinie organizacji turystyki na terenie powiatu, oferuje wprawdzie już teraz kilkanaście

mikroeventów oraz serię pakietów pobytowych, w tym tematycznych, jednak mogłaby w porozumieniu z gminą stać się również gospodarzem dorocznego kilkudniowego tematycznego eventu Złotego Stoku jako głównej imprezy dla miasta, jednak w konwencji innej niż reaktywowana w tym roku Gwarklada. Tematem wiodącym tego eventu byłoby oczywiście złoto, jednak rozumiane w kontekście nie tylko rozrywkowym, ale i kulturotwórczym: mianowicie jako surowiec, katalizator historycznego rozwoju miasteczka i pośredni generator jego kulturowego krajobrazu. Nazwa takiego eventu powinna przyciągać turystów i w zależności od profilowego ukierunkowania jej programu mogłaby brzmieć na przykład „Miasto na złocie” albo „Średniowieczne Eldorado”, a on sam rozgrywać się nie tylko w kopalni, ale i w centrum miasta oraz na poszczególnych stacjach Złotej Ścieżki. Jeśli event byłby powiązany z wiodącą ideą produktu mikroregionu, czyli z Księstwem Ziębickim, w jego programie prócz ściśle tematycznych mikroeventów (których gotowymi programami Kopalnia już dysponuje) mogłyby znaleźć się m.in. historyczne inscenizacje w centrum miasta, a chętni uczestnicy mogliby wziąć udział w kilkogodzinnych wycieczkach do innych miejsc dawnego Księstwa, w których wydobywano cenne surowce: Srebrnej Góry i Szklar, co musiałoby być odpowiednio opracowane. Pakiety okolicznościowe dla takiego eventu w dużej części są także gotowe, ponieważ mogłyby bazować na tematycznych pakietach pobytowych Kopalni.

Z punktu widzenia turystyki, w tym zwłaszcza miejskiej i muzealnej, potrzebą chwili jest wspomniane przy poprzednim postulacie wprowadzenie **mikroeventów w muzeach, ekspozycjach i obiektach** zabytkowych. Ich zadaniem jest z jednej strony urozmaicić pobyt turystów w danej miejscowości lub obiekcie i „wyprowadzić” go poza proste zwiedzanie, a z drugiej - podkreślić typowe walory miejsca lub jego (albo jego kolekcji) unikatowość. Takie krótkotrwałe imprezy dobrze rozwinięte są już w Złotym Stoku (na bazie Kopalni) oraz w Srebrnej Górze (w Twierdzy). Natomiast brak ich w Ziębicach, w Ząbkowicach (poza dniami większych imprez) i we wszystkich znaczących obiektach sakralnych. Ze względu na niewielki na tę chwilę ruch turystyczny, nie zapewniający rentowności mikroeventu regularnego (odbywającego się np. w stałe dni tygodnia) wysiłki gospodarzy obiektów powinny zmierzać do stworzenia mikroeventów na zamówienie, obecnych w stałej ofercie, jednak realizowanych tylko dla grup zorganizowanych i za opłatą, oraz w dniach miejskich świąt i eventów - wówczas na koszt samorządu. Gama możliwych imprez jest szeroka: od projekcji filmu dokumentalnego, fabularnego albo multimedialnej prezentacji (w którą jednorazowo należałoby zainwestować), przez pokaz działania urządzenia, inscenizację historycznego wydarzenia czy dialogu, po warsztaty tematyczne z udziałem zwiedzających albo tzw. rozwiniętą grę miejską na trasie tematycznej z centralnym elementem zwiedzania obiektu, z rywalizacją grup i ich obsługą na poszczególnych „stacjach”. Przykładowo w ziębickim muzeum, naturalnym miejscu dla stałego mikroeventu w tym mieście, rozporządzającym zarówno cennymi eksponatami, jak i profesjonalnym personelem, treścią mikroeventu mógłby być pokaz unikatowej, niemal stuletniej pralki funkcjonującej dzięki przewodzeniu prądu przez pokrywą, wzbudzającemu turbulencje wody. W tym i innych miejscach mogą to być pokazy i warsztaty tematyczne (na przykład posługiwanie się historycznym sprzętem), połączone z atrakcyjnie przeprowadzoną prelekcją na jego temat. W obiektach sakralnych może to być mikroevent muzyczny (na przykład koncert organowy w Bardzie zorganizowany przy udziale organisty) lub projekcja filmu o dziejach lub życiu religijnym miejsca (który należałoby jednorazowo wyprodukować). W sanktuariach regionu, jeśli nie zostaną zaakceptowane inne propozycje, można by ostatecznie dla zwiedzających grup odtwarzać nagranie muzyki liturgicznej o treści odpowiedniej do profilu kultu (pasywnej, maryjnej), które – włączane w odpowiednim momencie, byłoby uzupełnieniem dla przekazu przewodnika. W Henrykowie mogłaby to być wspomniana projekcja multimedialna na temat powstania klasztoru i Księgi Henrykowskiej oraz okoliczności zapisu tzw.

„pierwszego zdania”, a na Zamku w Kamieńcu – spotkanie z Marianną Orańską z jej monologiem i inscenizowaną dramatyczną sceną, na przykład definitywnego zerwania z małżonkiem i pożegnania z synami.

W wielu miejscach niniejszego raportu wspomniano już o **indywidualnych pakietach turystycznych**, które są wiązkami usług dla konkretnego odbiorcy. Są one o tyle istotne, iż stanowią efektywny instrument obsługi turystów podróżujących samodzielnie lub w małych prywatnych grupach, których liczba w Polsce od dawna przewyższa liczbę uczestników wycieczek organizowanych przez biura turystyczne - i stale rośnie. Powyżej opisano już pakiety okolicznościowe związane z istniejącymi lub nowymi eventami, wspomniano też pakiety przeżyciowe zalecane dla twierdzy w Srebrnej Górze czy pakiety dla turystów rowerowych. Jeszcze jednym pożądanym typem pakietu indywidualnego jest pakiet pobytowy, umożliwiający spędzenie w granicach całego sezonu turystycznego dowolnych kolejnych dwóch lub trzech dni na terenie powiatu przez pojedyncze osoby lub małe, prywatne, w tym rodzinne grupy, realizujące tu część swoich wakacji lub urlopu. Takie pakiety mogą być tworzone w każdej miejscowości, a ich typowymi gospodarzami są obiekty noclegowe, dokładające do swojej oferty na przykład bilet wstępu do miejscowej atrakcji czy wypożyczenie sprzętu rekreacyjnego. Jednak w interesie powodzenia markowego produktu turystycznego mikroregionu powinna je uzupełnić propozycja o szerszym zakresie: dwu- lub trzydniowy pakiet stały dla całej ziemi ząbkowickiej. Może on być opracowany przez centrum informacji turystycznej lub któregoś z lokalnych touroperatorów, a powinien obejmować opcje do wyboru: noclegi w jednym z kilku wybranych obiektów (różnych klas), bilety wstępu do wszystkich (jeśli da się pozyskać ich do współpracy) lub wybieranych przez turystę przy zakupie płatnych atrakcji turystycznych albo kupon rabatowy na wstępy ulgowe, kupon na dwu- trzy- lub czterokrotne przejazdy busami określonego przewoźnika po terenie powiatu, oraz książkowy przewodnik turystyczny dla ziemi ząbkowickiej. Obok tego pakiet może zawierać dowolne inne oferty, które organizatorom udałoby się pozyskać. Na przykład pożądaną opcją do wyboru byłyby usługi lokalnego przewodnika w wybranym mieście (miastach) lub posiłek złożony z dań regionalnych, jeśli taka kulturowo autentyczna oferta pojawi się w jednej z restauracji powiatu. Taki pakiet powinien być możliwy do zamówienia na portalu turystycznym powiatu (czy Księstwa Ziębickiego), a jego operator gotowy do zrealizowania zamówienia złożonego w dowolnej chwili.

Prócz pakietu pobytowego mogłaby także powstać grupa pakietów powiązanych z ofertą **szlaków** kulturowych (na przykład Cysterskiego, Marianny Orańskiej), obejmujących: nocleg w uczestniczącym w pakiecie zakładzie noclegowym, wstęp do wszystkich zwiedzanych wewnątrz obiektów danego szlaku (za ustaloną z administratorami cenę) lub informacje gwarantujące wejście na teren obiektów (np. sakralnych) albo kupony rabatowe, wstęp na wystawę tematyczną, kupony na uczestnictwo w dostępnym w obiekcie mikroeventie, opcjonalnie usługa przewodnika w jednym lub kilku miejscach, przewodnik po szlaku, ewentualnie inne elementy, jak przewóz na trasie pomiędzy obiektami przez regularne kursy lokalnych przewoźników, posiłek wieczorny we współpracującym lokalu na miejscu i inne.

Pożądane też byłoby, aby w ramach portalu turystyki kulturowej mikroregionu, promującego jego miejscowości, obiekty atrakcyjne turystycznie, eventy, wystawy, stałe mikroeventy, usługi przewodników i przewoźników, projekt turystyczny Paszportu Księstwa i inne elementy zintegrowanego produktu została stworzona także strona zawierająca wszystkie pakiety wraz z interaktywnym formularzem ich zamawiania, obsługiwana na bieżąco przez operatora portalu (jako pośrednika usług) lub przez poszczególnych gestorów tychże pakietów.

Do tej strony sukcesywnie mogą być dołączane także kolejne pakiety, tworzone przez rozmaite podmioty, jeśli tylko będą one miały elementy związane z turystyką kulturową lub/i tematyczny związek z ziemią ząbkowicką lub jej miejscowościami. Mogłyby to być

na przykład przygotowane przez administratorów sanktuariów pakiety stałe dla pielgrzymów czy mogące liczyć na większe powodzenie pakiety dla uczestników eventów religijnych z programem rozbudowanym powyżej jednego dnia, jeśli takie się pojawiają.

Wyraźnie określona i opisana powinna być oferta dla osób zainteresowanych turystyką **kulturowo-przyrodniczą**. Należy przyciągać ich do Kamieńca i Srebrnej Góry i pokazywać tamtejsze dwa typy krajobrazu kulturowego w kontraście różnej działalności człowieka, a można dołączyć też Bardo i jego sanktuarium z trasami w góry oraz Ziębice z ich parkiem, pałacem wodnym ze sztucznym strumieniem oraz przepiękną panoramą miasta z „Orlą”. To wszystko mogłoby być zrealizowane w formie wirtualnego szlaku tematycznego po terenie powiatu, na przykład pod nazwą „Krajobrazy Kulturowe Księstwa Ziębickiego” i gotowego pakietu oferowanego indywidualnym turystom. Mógłby on zawierać wstępy do twierdzy i pałacu, mapkę wędrówek po ich otoczeniu oraz po trasach parków krajobrazowych i dostępnych fragmentach rezerwatów, lub lepiej przygotowany przewodnik, nocleg w jednym lub drugim z kluczowych miejsc (do wyboru turysty), ewentualnie także wypożyczenie roweru lub kupon na przejazd busem. Rowie taki pakiet mógłby być oferowany przez Centrum Informacji Turystycznej za pośrednictwem interaktywnego formularza.

Dla sprawnej obsługi ruchu turystów i realizacji projektów związanych z produktem turystycznym powiatu bardzo pożyteczne byłoby wprowadzenie osobnego profesjonalnego szkolenia turystycznych **przewodników** dla tego właśnie obszaru lub przynajmniej uzupełnienie istniejących szkoleń o bardzo rozbudowany moduł mikroregionalny. Celem nie jest przygotowanie przewodników miejskich dla Ząbkowic czy Ziębic ani kolejnych przewodników sudeckich (których liczne grono funkcjonuje i jest beneficjentem zachowanych regulacji zawodowych), ani też kolejne szkolenie przewodników terenowych dla Dolnego Śląska, mających z definicji i w wyniku treści odbytych zajęć szeroką, ale płytką wiedzę na temat poszczególnych miejscowości i obiektów. Przewodnicy przygotowani dla powiatu ząbkowickiego powinni być w stanie przejąć szczegółowe prowadzenie po wszystkich jego miejscowościach, trasach miejskich i tematycznych oraz obiektach historycznych i sakralnych, po każdej ekspozycji i terenie chronionym, poza zastrzeżonymi dla przewodników sudeckich trasami górskimi. Ponadto powinni być przygotowani zgodnie ze współczesnymi programami metodyki przewodnictwa, a zatem zdolni do realizowania nowych sposobów interpretacji dziedzictwa, takich jak zwiedzanie fabularyzowane, zwiedzanie z perspektywy, zwiedzanie z narracją alternatywną, animacja interpretacyjna i szereg innych. Dodatkowo powinni być przygotowani do samodzielnego tworzenia programów interpretacyjnych. Tą drogą można doprowadzić do stopniowego stworzenia nowego pokolenia profesjonalnych znawców swojej małej ojczyzny i jej pasjonatów, które stanowiłoby środowisko nie tylko obsługujące turystykę kulturową, ale i pracujące na rzecz stałego aktualizowania jej oferty a także we własnym interesie naciskające na jej odpowiednią promocję i współpracujące przy jej realizacji.

Obok działań odnoszących się do produktów i usług specyficznych dla turystyki kulturowej, warunkiem naprawdę efektywnego rozwoju turystycznego mikroregionu jest zadbanie o usunięcie, a przynajmniej zminimalizowanie wykazanych mankamentów w zakresie infrastruktury turystycznej.

Najważniejszym z nich jest praktyczne nieistnienie regularnych połączeń komunikacyjnych pomiędzy miejscowościami powiatu w dni wolne od pracy. W miejscowościach nie posiadających połączeń kolejowych (z ważniejszych celów turystów

są to Złoty Stok i Srebrna Góra) oznacza to automatyczną utratę szans na pojawienie się tych indywidualnych zwiedzających, którzy nie posiadają własnego środka lokomocji lub nie są skłonni do wykorzystywania go w wyjazdach turystycznych (a liczba tych ostatnich rośnie). W powiązaniu z bardzo słabo w miejscowościach mikroregionu rozwiniętą turystyką grupową organizowaną przez biura podróży (może z wyjątkiem Złotego Stoku, w którym zarządcy głównej atrakcji bardzo dbają o promocję i współpracują z touroperatorami) oznacza to praktyczną rezygnację z bardzo licznej grupy potencjalnych turystów. Ponadto nieistnienie regularnych połączeń autobusowych utrudnia w weekendy przemieszczanie się turystów między miejscowościami posiadającymi lepszą komunikację kolejową (jak Ziębice, Kamieniec czy Bardo) a tymi, które łatwiej są osiągalne za pomocą autobusu, jak Ząbkowice. Zarządzenie temu niekoniecznie jest bezpośrednim zadaniem samego samorządu powiatowego, jednak to on – jeśli poważnie traktuje kwestię rozwoju turystyki – w porozumieniu z gminami powinien podjąć inicjatywę i wesprzeć lokalnych przedsiębiorców przewozowych, operujących minibusami. Samorządy, działając wspólnie, mogą to uczynić na przykład na drodze partnerstwa publiczno-prywatnego, najpierw przeprowadzając badanie potrzeb i możliwości i analizując optymalne relacje oraz czasy połączeń weekendowych między ważniejszymi atrakcjami powiatu, a następnie proponując w takim systemie subwencje dla komercyjnych przewoźników tak długo, póki kursy weekendowe nie osiągną pełnej rentowności: na początek tylko w weekendy podczas głównego sezonu turystycznego i w dni ważniejszych eventów turystycznych. Po rozliczeniu kosztów i przychodów takich przewozów w skali sezonu można by na nowo negocjować wysokość subwencji, a po pewnym czasie zapewne zrezygnować z nich przynajmniej na części tras (lub inaczej ustalić kursy minibusów). Na pewno częścią kompleksowego rozwiązania komunikacyjnego dla turystyki są również opisane powyżej zabiegi o stworzenie sieci rowerowych tras i wypożyczalni, jednak dotyczą one tylko pewnej części potencjalnych turystów.

W zakresie poprawiania **oferty noclegowej**, w miarę rozbudowywania produktu turystycznego i zwłaszcza poprawy jakości oferty szlaków oraz eventów na terenie mikroregionu, należałoby podjąć zabiegi o sprowadzenie inwestora, który – przy przychylności i ułatwieniach któregoś z samorządów - wybudowałby obiekt hotelowy kategorii 4* lub zaadaptował na niego jedną z historycznych rezydencji (na przykład w Kluczowej). Alternatywą byłoby wydzierżawienie na ten cel jeden z obiektów pozostających w rękach publicznych (na przykład części olbrzymiego pałacu w Kamieńcu). Jeszcze inną opcją byłoby radykalne podniesienie standardu któregoś z istniejących obiektów noclegowych, na przykład dawnego dworu opatów henrykowskich w Ziębicach. Natomiast zdecydowanie pilniejszym do rozwiązania problemem infrastruktury noclegowej jest zupełny brak kategoryzowanych hoteli poza Bardem i Srebrną Górą, w tym w obu największych miastach powiatu: Ząbkowicach i Ziębicach. Powoduje to już teraz rezygnację z noclegu na terenie powiatu zapewne znacznej grupy indywidualnych turystów, a tym bardziej grupowych wycieczek (dla których nie ma tam odpowiedniej liczby spełniających standardy hotelowe miejsc noclegowych) organizowanych przez touroperatorów. Po zwiedzeniu którejs z jego miejscowości lub nawet paru z nich, te osoby i grupy wyjeżdżają w kierunku Kłodzka, Świdnicy, Nysy lub nawet bardziej odległego Wrocławia. Powoduje to zdecydowane zmniejszenie zysków z turystyki które – jak to łatwo obliczyć – w znacznej mierze generuje właśnie opłata za nocleg i posiłek w obiekcie hotelowym. Jeżeli samorząd powiatowy i jego gminne odpowiedniki liczą na zauważalne zwiększenie przychodów bezpośrednich i pośrednich z ruchu turystów, powinny w swoich strategiach i bieżących działaniach wspierać, a nawet inicjować powstanie kategoryzowanych obiektów hotelowych w gminach Ziębice, Ząbkowice, Kamieniec i Złoty Stok, przy czym ich klasa może się uzupełniać: na przykład wobec istniejących obiektów 3-gwiazdkowych w Bardzie i Srebrnej Górze

priorytetem mogłoby być podjęcie w wymienionych miastach starań o powstanie obiektów jedno- i dwugwiazdkowych. W kilku przypadkach (vide: Złoty Stok) mogłoby wystarczyć wsparcie dla właścicieli wybranych istniejących zakładów noclegowych w spełnieniu hotelowych standardów i uzyskaniu formalnej kategoryzacji.

W zakresie promocji turystycznej konieczne jest wprowadzenie jednolitej marki produktu turystyczno-kulturowego powiatu, najlepiej opartej o dziedzictwo historyczne (Księstwo Ziębickie) i eksponującej za pomocą konsekwentnego stosowania serii czytelnych sloganów poszczególne aspekty jego dziedzictwa: piastowską przeszłość, eksploatację złota, krajobrazy kulturowe, różnorodność ośrodków miejskich, koncentrację obiektów cysterskich, Mariannę Orańską i inne, wymienione w punkcie 4 niniejszego raportu. Ten markowy produkt powiatu powinien być odąd wspierany przy każdej okazji (nie tylko na targach) i nieustannie przypominany oraz promowany przez wszystkie samorządy, partnerów władz publicznych i współpracujące z nimi turystyczne podmioty komercyjne, a informacje jego dotyczące winny być dostępne we wszystkich wykorzystywanych kanałach przekazu.

Informacja i promocja turystyczna powiatu, funkcjonujące poprawnie w niektórych zakresach (udział w targach, wielość punktów informacji, tworzenie i dystrybucja broszur i folderów popularyzacyjnych) muszą zostać poddane radykalnym zmianom w innych. Po pierwsze, należy zadbać o uzupełnienie sieci punktów informacji turystycznej (Ziębice!), o znajomość przynajmniej na poziomie średnim języka angielskiego, a lepiej również niemieckiego wśród ich pracowników oraz doprowadzić do zmian ich godzin pracy, przy czym kluczowe są weekendy w sezonie turystycznym (!). Nadrzędnym hasłem w tych działaniach powinno być to, że informacja nie ma działać w sposób wygodny dla jej pracowników, lecz odpowiadający zapotrzebowaniu turystów. Punkty informacji turystycznej powinny także przejąć obowiązki lokalnej koordynacji szlaków turystycznych w mikroregionie (tymi obowiązkami mogą się podzielić w stosunku do poszczególnych szlaków), wprowadzić usługę pośrednictwa przewodników po miastach i obiektach tam, gdzie jeszcze jej nie świadczą, a także zająć się obsługą powstających indywidualnych pakietów turystycznych. W miarę postępu w rozwijaniu produktu turystyki kulturowej pracownicy informacji powinni przejmować też dodatkowe zadania, na przykład obsługę punktów wypożyczenia i zdawania rowerów.

Portal turystyczny powiatu powinien ulec kompletnej przebudowie, zostać wyodrębniony z urzędowego powiatu starostwa (jednak pozostać do niego zlinkowany) i być osobno pozycjonowany, a także przyjąć i posługiwać się turystycznym hasłem marketingowym mikroregionu. Wszystkie strony www gmin i ważniejszych obiektów powinny być zlinkowane z portalem powiatowym, przy czym te gminne powinny ulec radykalnej aktualizacji (spora część podawanych tam informacji jest nieaktualna) oraz uporządkowaniu i znaczącej poprawie zawartości (zdjęcia przyporządkowane do obiektów, bardziej atrakcyjne formy opisu). Z czasem należy zadbać także o jednolite (i profesjonalne) tłumaczenie stałych informacji na tych stronach na język angielski i ewentualnie niemiecki oraz czeski. Komórka odpowiedzialna za promocję powiatu musi większą uwagę zwrócić na tanie i skuteczne narzędzie promocji obiektów i wydarzeń, a także nowych produktów (w tym pakietów), którym są newslettery. Powinna zostać m.in. stworzona i być regularnie aktualizowana lista ich odbiorców (touroperatorzy, stowarzyszenia, szkoły, większe parafie, wykładowcy turystyki, piloci wycieczek i przewodnicy i inni), a same „listy” z dobrymi opisami zawierającymi wszystkie przydatne informacje być wysyłane regularnie, z podaniem telefonu kontaktowego komórki (osoby) odpowiadającej na ewentualne pytania i przyjmującej zamówienia. Odpowiedzialni za poszczególne oferty muszą zadbać o bieżącą wymianę informacji, które przecież stanowią źródło treści promocji turystycznej (na przykład w formie mailingowej listy dyskusyjnej). Powinni też rozpocząć regularne sporządzanie turystycznego kalendarza mikroregionu (Kalendarza Księstwa Ziębickiego (?)) przynajmniej

na kolejne miesiące sezonu (maj, czerwiec, lipiec, sierpień i wrzesień), który zawierałby nie tylko eventy, ale i mikroeventy, aktualny rozkład turystycznych busów, organizowane wycieczki, koncerty, spotkania z ciekawymi ludźmi, miejskie spacer historyczne z godziną rozpoczęcia i nazwiskiem przewodnika i inne. Powinien on być dostępny w formie plakatu w punktach informacji i obiektach atrakcyjnych turystycznie, a w formie ulotki do pobrania w hotelach i innych zakładach noclegowych oraz we wszystkich miejscach, gdzie koncentruje się ruch turystów (np. na ważniejszych stacjach kolejowych, przy sanktuariach i wystawach itd.).

Dla sprawniejszej realizacji opisanego tu w zarysach i elementach produktu regionalnej turystyki kulturowej w powiecie mógłby zostać utworzony **klaster turystyczny** (pod wyróżniającą i nośną nazwą nawiązująca do dziedzictwa historycznego - na przykład Turystyczne Księstwo Ziębickie). Do takiego klastra stanowiącego luźną platformę współpracy podmiotów zainteresowanych pozyskaniem i obsługą turystów, obok przedstawiciela samorządu powiatowego i gminnych z komórek zajmujących się turystyką i promocją powinny zostać zaproszone wszystkie obiekty atrakcyjne jako miejsca zwiedzania bez względu na ich profil (muzeum, izby pamięci, udostępnione kopalnie, zabytki architektury, tematyczne parki rozrywki, twierdza, kościoły itd.), zakłady noclegowe różnych typów, nie wyłączając gospodarstw agroturystycznych, przynajmniej niektóre zakłady gastronomiczne, organizatorzy eventów, gospodarze mikroeventów na zamówienie (jak inscenizacji, pokazów itd.), przewoźnicy wykonujący regularne kursy w powiecie lub inni, dysponujący autokarami i busami do przewozu ludzi, Lokalna Grupa Działania Qwsi, wypożyczalnia rowerów, gdy tylko powstaną, oddział PTTK, ale i samodzielni przewodnicy turystyczni, przedstawiciele grup rekonstrukcji historycznej i inni potencjalnie zainteresowani którymkolwiek ze wspólnych produktów. Poszczególne produkty, pakiety i usługi powstawałyby wówczas we współpracy zainteresowanych podmiotów w ramach takiego klastra (jako grup celowych), po czym natychmiast byłyby włączane w zintegrowany produkt markowy i obejmowane powiatowym systemem informacji i promocji turystycznej. Organizacją i bieżącą koordynacją klastra na swoim terenie mogliby zająć się kierownicy i pracownicy poszczególnych informacji turystycznych, gdyby takie zadania zostały wpisane w zakres ich obowiązków, ewentualnie osoby lub podmioty wybrane przez dane grupy celowe jako ich liderzy.

Najlepiej, żeby realizacja wymienionych postulatów dokonała się w formie skoordynowanych działań, kierowanych lub nadzorowanych na bieżąco przez umocowanego przedstawiciela władz samorządowych lub parooosobowe gremium, z udziałem lub przynajmniej intensywną konsultacją specjalistów w zakresie tworzenia zarządzania produktami turystyki kulturowej.

Literatura źródłowa i uzupełniająca:

- Artyszuk O., 2010, *Indywidualne pakiety turystyczne w turystyce kulturowej*, Turystyka Kulturowa, Nr 9,
- Gawel Ł., 2011, *Szlaki dziedzictwa kulturowego. Teoria i praktyka zarządzania*, Kraków Kruczek Z., 2011, *Atrakcje turystyczne. Fenomen, typologia, metody badań*, Kraków
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2009, *Nowoczesne trasy miejskie jako forma prezentacji historii i kultury oraz oferta turystyczna, 2009*, [w:] Stasiak A., (red.) *Turystyka i Kultura, wspólnie zyskać*, Łódź
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2010, *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Poznań
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2010, *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał organizacja*, Kraków
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2013, *Szlak Piastowski w przebudowie, Struktura, zarządzanie, oferta kulturowo-turystyczna*, Kraków
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2013, *Turystyka kulturowa w dobie przyspieszonej zmiany*, Poznań
- Mikos v. Rohrscheidt A., 2014, *Współczesne przewodnictwo miejskie. Metodyka i organizacja interpretacji dziedzictwa*, Kraków
- Zmyślony P., *Partnerstwo i przywództwo w regionie turystycznym*, Poznań 2008,